

Wilhelm Veucht en de graven van Gronsveld 1660-1694*

Harry Weinberg

Wilhelm Veucht heeft in de tweede helft van de zeventiende eeuw gedurende meer dan 30 jaar een belangrijke rol gespeeld in twee kleine Limburgse territoria: het graafschap Gronsveld en de heerlijkheid Wittem. Hij was jurist, maar voerde vaak diplomatieke missies uit naar de hoven van Brussel, Bonn en Düsseldorf. Ook werd hij afgevaardigd naar de bijeenkomsten van de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Dit artikel beperkt zich tot zijn diensten ten behoeve van de graven van Gronsveld, waarover betrekkelijk weinig bewaard is gebleven, in tegenstelling tot de talrijke documenten die zijn functies in de heerlijkheid Wittem raken.¹ Het archief van Gronsveld uit deze periode is slechts in fragmenten behouden, maar de beschikbare gegevens over een aantal belangrijkere kwesties waar Veucht bij betrokken was maken het toch mogelijk een beeld te schetsen.

Het graafschap Gronsveld en graaf Joost Maximiliaan

De kleine heerlijkheid Gronsveld was in 1586 tot rijksgraafschap verheven.² Gronsveld was sindsdien lid van de Nederrijns-Westfaalse Kreits.³ De graaf noemde zich graaf van Bronckhorst tot Gronsveld en Eberstein, heer te Batenburg, Anholdt en Rimburg. De vele mooie titels geven geen reële indruk van de feitelijke bezittingen. Behalve Gronsveld zelf en de in de nabijheid gelegen kleine heerlijkheid Slenaken hadden de graven rond 1660 alleen nog een aandeel (één vierde deel) in het graafschap Eberstein in het zuidwesten van Duitsland en daarnaast verspreide bezittingen zoals huizen in Aken en Keulen. Regerend graaf was sedert 1617 de in 1598 geboren Joost Maximiliaan van Bronckhorst-Batenburg. Hij had gedurende de Dertigjarige Oorlog carrière gemaakt als militair in keizerlijke en Beierse dienst, dus aan katholieke zijde. Nadat troepen van de Katholieke Liga onder zijn commando in 1636 een zware nederlaag hadden geleden nam hij ontslag en trok zich terug in Keulen.⁴ Daar trad hij in 1639 in het huwelijk met Anna Christina Hardenrath, die stamde uit een aanzienlijk (maar niet adellijk) Keuls patriciërsgeacht.⁵ In 1645 liet hij zich overhalen weer in Beierse dienst te treden en werd tot veldmaarschalk benoemd. In 1648 was hij echter opnieuw betrokken bij een zware nederlaag en werd hierom zelfs gevangen gezet door de Beierse keurvorst.

Veel hogere officieren wisten een vermogen te vergaren in de oorlog. De graaf van Gronsveld keerde echter terug met grote financiële problemen. In 1640 was hij al gedwongen geweest kasteel Rimburg, waar hij geboren was, te verkopen, maar financieel was hij

Portret van Joost Maximiliaan van Bronckhorst-Batenburg, graaf van Gronsveld (1598-1662) in wiens dienst Wilhelm Veucht in 1660 als raad trad.

daarmee niet uit de zorgen. Het zegt waarschijnlijk iets over zijn integriteit en zijn trouw aan de keizer dat hij de mogelijkheden om zich te verrijken niet benutte.⁶

Behalve militaire taken had de graaf voor de keizer ook diplomatieke opdrachten vervuld. Hij was in 1629 medeondertekenaar van de vrede met Denemarken en werd in 1647 als onderhandelaar naar Parijs gestuurd. Na 1649 (toen hij vrij kwam uit Beierse gevangenschap) ging de graaf binnen het Duitse Rijk, en vooral binnen de Nederrijns-Westfaalse Kreits, een politieke rol vervullen. Hij was gedurende de gehele Rijksdag van 1653 te Regensburg aanwezig en wist daar te bereiken dat de graven een

extra stem kregen (zie hierna). Zijn status was dusdanig dat de Spaanse koning Philips IV brieven rechtstreeks aan hem richtte.⁷ Het graafschap Gronsveld zag hij in deze actieve jaren uiterst zelden. In 1655 schreef hij dat hij er in de voorafgaande 37 jaar (dus vanaf het uitbreken van de Dertigjarige Oorlog) maar drie dagen was geweest.

Het vertrouwen van het keizerlijk hof heeft Joost Maximiliaan blijkbaar nooit verloren. Vanaf 1660 zien wij hem diverse diplomatieke opdrachten uitvoeren namens de keizer en optreden als vertegenwoordiger of *Commissaris* van de keizer in het gebied van de Nederrijns-Westfaalse Kreits. In deze jaren van intensieve activiteit had de graaf behoefte aan een goede assistent of secretaris. Hij koos Wilhelm Veucht. Hoe en wanneer de relatie tussen Veucht en de graaf was ontstaan is niet meer te achterhalen, maar Veucht werd zijn rechterhand.

Wilhelm Veucht

Veucht was 'juris utriusque licentiat' (beider rechten licentiaat), oftewel bekend met zowel het canonieke (kerkelijke) als het wereldlijke recht, en hij beheerste Latijn, Duits, Frans en Nederlands. Veucht was katholiek. Op 1 februari 1655 trad hij te Maastricht in het huwelijk met Maria Graven, dochter van Paulus Graven. Zij behoorde tot een vooraanstaande

Maastrichtse familie. Haar broer Dionysius Graven, net als Veucht licentiaat in de rechten, is later vele jaren schepen van Maastricht geweest.⁸

Feiten over de afkomst van Wilhelm Veucht zijn uitermate schaars.⁹ Vast staat slechts dat zijn vader ook Wilhelm heette en dat zijn moeder Petronella Thijssen in 1649 weduwe was. Veucht had een zus Catharina, die trouwde met Johan Kicken, schepen en schatheffer van Mechelen in de heerlijkheid Wittem. Zijn oom Paulus Thijssen was al vanaf 1621 schepen van Mechelen en had een zoon Paulus, die notaris was te Luik.¹⁰ Veucht stamde via zijn moeder af van Paulus Huyn, rentmeester van Wittem, die rond 1550 de Costumen (het landrecht) van de heerlijkheid Wittem op schrift had gesteld.¹¹ Veucht was verwant met een jongere Paulus Huyn (kleinzoon van de genoemde rentmeester en oom van Veucht, overleden circa 1641), die vermeld wordt als ‘Gerichtsschreiber’ te Burtscheid bij Aken, ‘Sekretär der propsteilichen Mannkammer des aachener Marienstiftes’ en ‘Kayserlicher und königlicher Notar’.¹² Voldoende juridische functies dus bij zijn verwanten om van een patroon te spreken.

Veucht komt voor het eerst in beeld in 1654, toen hij syndicus was van de abt van Kornelimünster¹³ en deze vertegenwoordigde in onderhandelingen over de zogenaamde ‘Keulse Alliantie’.¹⁴ In datzelfde jaar begon hij opdrachten op het diplomatieke vlak te vervullen voor de inwoners van Mechelen, die bescherming zochten tegen de Lotharingers, de Spaanse hulptroepen die de streek onveilig maakten. Op 1 november 1655 werd hij door de graaf van Waldeck¹⁵ tot drost van de heerlijkheid Wittem benoemd, op voorspraak van graaf Frans Egon von Fürstenberg, adviseur van de Keulse keurvorst, waarmee de graaf van Waldeck een correspondentie onderhield. De benoeming was tijdelijk en Veucht vervulde deze functie tot maart 1657, waarna hij werd aangesteld als rentmeester van Wittem en raad van de graaf van Waldeck. Veucht wist te bewerkstelligen dat Wittem in december 1655 in de Keulse Alliantie werd opgenomen¹⁶ en in 1658 onder de bescherming van de opvolger daarvan, de *Rheinbund*, werd geplaatst. In opdracht van de graaf van Waldeck of van de inwoners van Wittem was Veucht ook in de jaren daarna regelmatig op reis naar de hoven van Brussel, Bonn en Düsseldorf (hij wordt dan door een adviseur van de graaf van Waldeck al geprezen voor zijn ‘guten Zugang’ tot deze hoven). De vele processen waarin de graaf verwickeld was voerden Veucht als jurist ook nog naar andere plaatsen in de wijde omgeving, zoals Luxemburg.

Veucht in dienst van de graaf van Gronsveld

In maart 1660 wordt Veucht voor het eerst betiteld als ‘Graflich Gronsfeldischer Rhatt’. De eerste activiteit voor de graaf van Gronsveld die uit de stukken blijkt, heeft betrekking op de rol van de graaf als vertegenwoordiger van de nieuwe keizer Leopold I (gekroond in 1658) in het jaar 1660 bij de ceremoniële ‘blijde inkomsten’ in Keulen, Aken en Dortmund. De

tijd dat keizers zelf een rondreis maakten (zoals Karel V nog gedaan had) was lang voorbij. De vrije rijkssteden bewezen hulde aan een nieuwe keizer in de persoon van een representant. Deze rol vervulde de graaf van Gronsveld in 1660 binnen de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Zo werden op 16 maart 1660 alle inwoners van Aken opgeroepen om 'zur Leistung des Huldigungseides für den Kaiser, persönlich mit ihrem nicht scharf geladenen Gewehr zu erscheinen'.¹⁷ Zeker is dat Veucht een rol speelde bij de voorbereiding van het bezoek aan Aken en dat hij de verslagen schreef van de huldigingen, die aan de keizer gezonden werden.

Deze ceremoniële rol van de graaf werd gevolgd door keizerlijke opdrachten met een diplomatiek karakter. In 1661 probeerde de graaf in opdracht van de keizer te bemiddelen in het geschil tussen de stad Münster en de bisschop van Münster.¹⁸ Dat Veucht de graaf bijstond kunnen wij alleen afleiden uit een latere schriftelijke mededeling van Veucht zelf. Stukken zijn niet bewaard gebleven.

De graaf kreeg nog een andere diplomatieke opdracht. Binnen het Duitse Rijk bestond een keizerlijk postmonopolie. De keizer had het exclusieve recht op het onderhouden van postverkeer binnen het Rijk verleend aan de familie Von Turn und Taxis. Met het snel toenemende diplomatieke en handelsverkeer ontstond, met name in belangrijke handelssteden zoals Amsterdam en Hamburg, de neiging om eigen, concurrerende postdiensten te organiseren. Ook in de Zuidelijke Nederlanden had de graaf Von Turn und Taxis (hij tekent: 'De la Tour et Tassis') bijzondere rechten en Brussel was zelfs het hoofdkantoor. Met de stad Amsterdam bestond in deze jaren een geschil over de postdienst tussen Antwerpen en Amsterdam en het vervoeren van brieven van en naar Frankrijk en Engeland, die via Antwerpen verder geleid werden. Tussen Hamburg en Amsterdam vervoerden boden de post zonder de door Von Turn und Taxis opgezette postdienst te gebruiken, terwijl zij wel het territorium van het Rijk passeerden. De graaf van Gronsveld, als keizerlijk vertegenwoordiger in het gebied van de Nederrijns-Westfaalse Kreits, kreeg van de keizer opdracht de problemen die met Hamburg en Amsterdam bestonden over inbreuken op het keizerlijk privilege op te lossen. De graaf van Gronsveld richtte op 10 december 1661 een schrijven aan de burgemeesters van Amsterdam, waarin hij wees op het bestaan van een postmonopolie binnen het Duitse Rijk en verzocht om postzendingen voortaan aan de grens van het Duitse Rijk over te dragen aan de binnen het rijk bevoegde personen.¹⁹ Deze brief lijkt, gezien het handschrift, van de hand van Veucht, al heeft de graaf er zijn handtekening onder gezet. De burgemeesters reageerden een maand later en gaven te kennen het monopolie te zullen respecteren, waarop de graaf van Gronsveld hen vanuit Hamburg met de grootste hoffelijkheid bedankte. Deze keer was de brief van de hand van de graaf zelf.

‘A Messieurs les Bourguemaistres de la ville d’Amsterdam
Wel Eedele, Hoochgeleerde Voorsichtige Heeren ende vrienden,
Ick hebbe wel ontfanghen uwer Eed. missive vanden 11 Januarij lestleden, ende daeruijt ver-
standen dat die Stadt Amsterdam noijt d’intentie gehadt heeft ijts t’usurperen op het regael
vande Posten in het Duijtsche Rijck. (...)
Welcke andtwoordt aen sijne keijserlijke Majesteijt mijnen allergenaedigsten Heere gecom-
municceert geweest sijnde, hebbe op nieuw ordre ontfangen van uwe Eed. voor dusdanige
goede ende redelijcke resolutie in haeren naeme te bedancken. (...)
Ende van uwe Wel Eed. in conformité van dijen voirts te versoecken van te willen in ’t toe-
commende die voorsieninghe doen dat die postbrieven naer Hambourg gaende geaddress-
seert werden aen Sr. Jan Baptista Vrints, Postmeester aldaer, denwelcken van sijne allerhoogst
gemelde Majijt. ende den Heere Graeff van Tassis, als general Postmeester des Roomschen
Rijcks gelast is dese correspondentie war te nemen, ende soo getrouwelijck haest ende seker,
soo niet haester sekerder ende beter te bestellen als deselve voor dato sijn bestelt geweest deur
den Hambourger Boden Meester. (...) in Hambourg, den 6 Martij 1662 Justus Maximilian
Grave van Bronckhorst tot Gronsfelt’²⁰

Veucht zal jaren later (in 1674) in een aan de keizer gerichte brief zijn rol als assistent van de graaf van Gronsveld schetsen. Hij beschrijft hoe de graaf, op het advies van de keizer zelf om een ‘geleerde’ als assistent te zoeken voor de keizerlijke opdrachten, zijn keuze op ‘meine wenige Persohn’ had laten vallen. De graaf had hem daarbij voorgehouden dat hij voor zijn -onbezoldigde- diensten wel een keizerlijke gunst mocht verwachten. Zeven maanden zou Veucht de graaf hebben bijgestaan in twee kwesties: het postmonopolie en het doen accorderen van de rijksbelasting ten behoeve van de oorlog tegen de Turken (de *Türckensteuer*). Tien weken zouden zijn besteed aan de kwestie Münster.²¹ Tot slot verwijst Veucht naar een vergadering in 1661 in Keulen van de ‘graven en heren van de Nederrijns-Westfaalse Kreits’, waaraan hij tien weken besteed zou hebben. Dit was echter geen vergadering van de Nederrijns-Westfaalse Kreits, want de volgende algemene vergadering van de Kreits na die van 1653 zou pas in 1667 plaatsvinden. De vergadering waar Veucht op doelt was van een ander, nieuw overlegorgaan, het *niederrheinisch-westfälische Reichsgrafenkollegium*.

Het *niederrheinisch-westfälische Reichsgrafenkollegium*

Om de eerder aangeduide hervorming (een extra stem voor de graven), die de graaf van Gronsveld op de Rijksdag van 1653/1654 wist te bereiken, duidelijk te maken is enige uitleg over het functioneren van de Rijksdag nodig.²²

De Rijksdag had een complexe besluitvormingsstructuur en de stemrechten van de leden hadden een verschillend gewicht. Er werd tijdens de Rijksdag in drie gescheiden *Kurien* over

voorstellen onderhandeld: die van de keurvorsten (met de acht, tijdelijk negen, keurvorsten als leden), die van de vorsten (94 *Viril-* en *Kuriatstimmen*) en die van de rijkssteden (hun aantal was 87 in 1521, 49 in 1755 en nog maar 37 steden aan het einde van de achttiende eeuw). De vorsten hadden zogenaamde *Virilstimmen* en konden hun stemrecht zelfstandig uitoefenen. Daarnaast waren er de *Kuriatstimmen*, die door meerderen gezamenlijk werden uitgeoefend. Dit gold bijvoorbeeld voor de geestelijken die geen vorsten waren (de prelaten) en ook voor bepaalde groepen van rijksgraven. Zo konden de 40 leden van de *schwäbische und rheinische Prälatenbank* (abten en proosten van rijksonmiddellijke abdijen) als het op stemmen aankwam twee *Kuriatstimmen* uitbrengen. De graven en andere wereldlijke heren, voor zover vertegenwoordigd, behoorden tot de *Kurie* van de vorsten. Binnen een *Kurie* besliste de meerderheid. Daarna werden de beslissingen op elkaar afgestemd in een niet erg transparant proces dat ‘Relation und Korrelation’ werd genoemd. Eerst stemden de keurvorsten af met de vorsten, daarna werd dit resultaat afgestemd met de rijkssteden. Dit leidde uiteindelijk tot het *conclusum trium collegiorum* en tot slot het *conclusum Imperii* of *Reichsschluss*. Dit besluit had kracht van wet binnen het Rijk, na openbaar te zijn geworden door een keizerlijke bekendmaking.

In de loop der tijd hadden enkele samenwerkingsverbanden van graven en heren als collectief een stem in de *Kurie* van de vorsten weten te verwerven. Bij het begin van de Rijksdag van 1653 bestonden er drie zulke *Grafenbänke* (de *schwäbische*, de *wetterauer*, en de *fränkische Grafenbank*) die elk één stem (*Kuriatstimme*) in de *Kurie* van de vorsten konden uitbrengen. Deze drie *Grafenbänke* telden toen gezamenlijk 103 leden (voornamelijk graven en andere wereldlijke heren). Veel graven en heren van het Rijk waren echter niet op deze wijze op de Rijksdag vertegenwoordigd.

De territoria die tot het kerngebied van de *wetterauer Grafenbank* behoorden lagen ten oosten van de Rijn, ten noorden van de Main, maar er hadden zich ook andere heren bij aangesloten, onder andere uit de Eifel. In juli 1653 werd op de Rijksdag, met name op initiatief van de graaf van Gronsveld, het verzoek ingediend om een nieuwe, vierde *Grafenbank* te vormen, bestaande uit een aantal leden die zich afsplitsten van de *wetterauer Grafenbank* en een groot aantal nieuwe leden uit het noorden en noordwesten van het Rijk. Aan de zo ontstane *niederrheinisch-westfälische Grafenbank* werd één *Kuriatstimme* in de *Fürstenkurie* toegekend. Keizer en *Reichsfürstenrat* stemden hiermee in. Begin 1654 werd de graaf van Gronsveld als vertegenwoordiger van de nieuwe *niederrheinisch-westfälische Grafenbank* tot de Rijksdag toegelaten. Hij oefende toen in de *Fürstenkurie* het stemrecht uit.²³

De aanduiding ‘Nederrijns-Westfaals’ is verwarrend omdat dit *niederrheinisch-westfälische Reichsgrafenkollegium* en de *niederrheinisch-westfälische Kreis* sterk verschilden wat hun leden betreft. De Nederrijns-Westfaalse Kreits omvatte keurvorsten, vorsten, overige wereldlijke en geestelijke heren en een aantal rijkssteden, de *Grafenbank* van die naam daarentegen alleen de lagere wereldlijke heren (op enkele uitzonderingen na allen graaf). Ook waren de territoria van de 38 leden van de Nederrijns-Westfaalse Kreits geografisch minder gespreid

dan de 38 tot 44 territoria van de Grafenbank. In het Maasland waren Gronsveld, Wittem en Rekem (Reckheim) lid van zowel de Kreits als van het *Reichsgrafenkollegium*, terwijl andere kleine territoria, zoals Wijlre, van geen van beide organen lid waren.

In opdracht van de keizer riep de graaf van Gronsveld in 1661 de 'Westfaalse graven' in Keulen bijeen.²⁴ Veucht was daar aan zijn zijde. In een brief van 17 mei 1661 aan de raden van de graaf van Waldeck te Culemborg meldde Veucht dat hij van de graaf van Gronsveld opdracht had gekregen naar deze bijeenkomst te gaan en dat dit ook een uitgelezen gelegenheid zou zijn om voor de belangen van Wittem te pleiten (Wittem werd geplaagd door Spaanse inkwartieringen).²⁵ Het voornaamste agendapunt op deze bijeenkomst was de *Türkensteuer*, de financiële bijdrage (rijksbelasting) waaraan de keizer dringend behoefte had in verband met de dreiging van het Ottomaanse rijk op de Balkan. Veucht pleitte op de vergadering voor een verlaging van de voorgestelde bijdrage van Wittem in verband met de lasten van de inkwartiering van Spaanse soldaten in de heerlijkheid. Hij wist te bereiken dat de graaf van Gronsveld een brief aan de Spaanse landvoogd in Brussel stuurde om namens de verzamelde graven te protesteren tegen de inkwartiering in Wittem²⁶ en om de status van Wittem als onderdeel van het Duitse Rijk en van de Nederrijns-Westfaalse Kreits nogmaals te bevestigen. Veucht wordt in deze brief betiteld als de afgevaardigde van de graaf van Waldeck. Veucht declareerde in juli 1661 in Wittem in verband met zijn optreden in Keulen zes gulden 'voor wijn om den Graff van Gronsfelt te tracteeren'.²⁷

Wat de *Türkensteuer* betreft: nadat de belasting in de vergadering was goedgekeurd, zette de graaf van Gronsveld zich persoonlijk in voor het snel incasseren van de gelden. De bijdrage van Wittem werd aan hem uitbetaald.

Drie jaar later, in 1664, werden de leden van het *Reichsgrafenkollegium* (inclusief Wittem) opnieuw uitgenodigd voor een bijeenkomst, zoals Veucht vanuit Maastricht aan de Waldeckse kanselier Viotor berichtte.²⁸ De bewaard gebleven correspondentie bevat echter geen verdere verwijzing naar deze bijeenkomst.

Geschil tussen Gronsveld en de burgers van Maastricht

Terwijl de graaf van Gronsveld met politieke kwesties bezig was, vereiste ook zijn kleine graafschap aandacht. De inwoners van Gronsveld hadden, als gemeenschap, een geschil met de burgers van de stad Maastricht, die belangrijke grondbezitters waren in het graafschap. Op basis van een beweerd privilege, dat door een keizer aan de stad verleend zou zijn, maakten de burgers van Maastricht aanspraak op vrijheid van belastingen buiten hun stad.²⁹ Voor de inwoners van Gronsveld betekende dit dat alle heffingen ten laste van de gemeenschap, waaronder ook de bijdragen aan de Nederrijns-Westfaalse Kreits, over een kleiner aantal grondeigenaren verdeeld moesten worden, hetgeen zij niet wilden accepteren.³⁰

De graaf trad in dit conflict als bemiddelaar op ten behoeve van de inwoners van

Gronsveld. In augustus 1660 werd een compromis gesloten: de Maastrichtenaren bleven zich formeel op hun privileges beroepen maar waren toch bereid 'sonder prejuditie van dien, bij forme van subsidie' om gedurende zeven jaar een jaarlijkse bijdrage van twee gulden per bunder³¹ te betalen, uitsluitend ten behoeve van heffingen vanwege het Duitse Rijk. De helft van deze lasten zou echter worden gedragen door de gebruikers van de grond (die vaak wel in Gronsveld woonachtig zullen zijn geweest). Eventuele toekomstige geschillen zou men voorleggen aan onpartijdige 'arbiters'.³² Of Veucht al een rol speelde in de totstandkoming van dit compromis is niet te achterhalen, maar hij had een ideale positie om te bemiddelen gezien zijn relaties met Maastrichtse patriciërs enerzijds en de graaf van Gronsveld anderzijds. Door zijn huwelijk met Maria Graven in 1655 bestonden er verwantschapsbanden met de vooraanstaande Maastrichtse families Van Hees, Munnick(s), Hildernisse en Philippen.

De kwestie was daarmee voor zeven jaar van tafel maar zeker niet uit de wereld. Tot uitbarsting kwam het geschil twintig jaar later, in 1680-1681. In Gronsveld waren maatregelen genomen om openstaande vorderingen op Maastrichtse burgers te incasseren door het in beslag nemen van de veldvruchten op hun percelen.³³ Het was echter de muis die brulde tegen de grote buurman, want de Maastrichtenaren namen harde tegenmaatregelen en zetten inwoners van Gronsveld gevangen om teruggave van de veldvruchten te verkrijgen. Gronsveld wendde zich daarop tot de Nederrijns-Westfaalse Kreits, bij monde van Veucht, die op de vergadering van de Kreits in Duisburg in 1681/1682 Gronsveld vertegenwoordigde. Burgers van Maastricht bezaten volgens Veucht een kwart van de grond die onder Gronsveldse jurisdictie lag.³⁴ Het stuk waarin de klacht uiteen wordt gezet is getekend door Veucht als 'gräflich Gronsfeldscher abgeordneter Volmächtiger'.³⁵ Zelfs de keizer kwam in het geweer ten behoeve van Gronsveld. De keizerlijke *Resident* (ambassadeur) in Den Haag kreeg opdracht een (in het Latijn gestelde) brief van de keizer, waarin verzocht werd om snel in te grijpen, aan de Staten-Generaal te presenteren.³⁶ Het effect van deze interventie op hoog niveau lijkt echter niet groot te zijn geweest. In 1685 deed men in Gronsveld opnieuw vergeefse pogingen om de Maastrichtenaren te laten bijdragen in de kosten van de Nederrijns-Westfaalse Kreits en van de inkwartiering van troepen. De omgeslagen belasting (voor drie jaren tegelijk) bedroeg toen meer dan acht gulden per bunder.³⁷

De rol van Veucht na de dood van de graaf van Gronsveld

Wij moeten terugkeren naar het jaar 1662, toen er een abrupt einde kwam aan de rol van Veucht als rechterhand van de graaf van Gronsveld in diplomatieke zaken. Op 24 september overleed graaf Joost Maximiliaan in Gronsveld op vierenzestigjarige leeftijd. De graaf liet zijn zevenenveertigjarige vrouw Anna achter met zeven kinderen, waarvan verschillende nog minderjarig, met grote financiële problemen en met versnipperde en zwaar met

schulden belaste bezittingen. De oudste zoon, Otto Wilhelm, had gekozen voor de geestelijke stand en was in 1662 in Wenen in de orde der Jezuïeten opgenomen. De tweede zoon, Johan Frans, was twintig jaar oud en stond na de dood van zijn vader nog onder voogdij. ('Tutor Honorarius der gräfflich Gronsfeldischen pupillen' was niemand minder dan Johan Philipp von Schönborn, aartsbisschop en keurvorst van Mainz en tevens *Reichserzkanzler*.) Het was daarom de gravin die vooralsnog de zeggenschap had.

Veucht stond van toen af de weduwe ter zijde. In oktober 1662 was hij al samen met de gravin op reis naar Zuid-Duitsland om in het graafschap Eberstein de zaken te regelen. Stukken met betrekking tot zijn activiteiten ten behoeve van Gronsveld in de jaren 1662-1665 zijn er nauwelijks (drie brieven uit 1664, één over een erfrechtelijke kwestie waarvoor Veucht naar Kleef reisde en twee brieven gericht aan de gravin), maar Veucht moet in deze jaren een hechte relatie hebben opgebouwd met de gravin en een belangrijke invloed hebben verkregen in alle aangelegenheden van de familie. Terwijl zijn relatie met graaf George Frederik van Waldeck altijd formeel en afstandelijk bleef en hij nooit het volledige vertrouwen van de graaf wist te winnen, werd hij voor de gravin van Gronsveld een onmisbare steunpilaar en vertrouweling. Uit zijn functies in dienst van de graaf van Waldeck (rentmeester en raad) werd Veucht in 1667 geschorst. In 1670 was hij gedwongen ook de functie van schout van Wittem op te geven. Hij bleef in dienst van de gravin van Gronsveld en haar zoon Johan Frans en deed daarnaast nog allerlei wisselende werkzaamheden als jurist voor diverse (meest adellijke) opdrachtgevers.

Welke vergoedingen hij voor zijn diensten ten behoeve van de graven van Gronsveld ontving blijkt niet uit de bewaard gebleven stukken. Als raad van de graaf van Waldeck ontving hij jaarlijks 480 gulden. Zijn jaarinkomen als rentmeester en raad van de graaf van Waldeck en als schout van Wittem moet in de jaren zestig meer dan 1.000 gulden bedragen hebben.³⁸ Uit declaraties in Wittem blijkt dat hij voor het schrijven van een officiële brief of een verhandeling (*Memoriale*) vijf of zes gulden rekende en voor een dag vergaderen of een dag besteed aan diverse taken zes tot tien gulden.

Het graafschap Gronsveld leverde relatief bescheiden inkomsten op voor het grafelijk huis. Voor de periode april 1676 tot en met december 1682 bedroegen de (bruto) inkomsten volgens de verantwoording van de rentmeester slechts 31.477 gulden (Brabants), wat, na aftrek van circa vier procent vergoeding voor de rentmeester, nog geen 4.500 gulden per jaar betekende.³⁹

De Kreitsdag van 1667

Uit de periode september-oktober 1667 is een zestal brieven van Veucht aan de gravin bewaard gebleven, geschreven tijdens een bijeenkomst van de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Dit biedt ons een inkijk in de problemen van het grafelijk huis en de rol die

Veucht speelde. De leden van de Nederrijns-Westfaalse Kreits kwamen van 20 augustus tot 30 oktober 1667 in Keulen bijeen voor een *Kreistag* (de voorafgaande was in 1653). Veucht was aanwezig als vertegenwoordiger van Gronsveld (samen met de jurist Melchior Kessel).⁴⁰ Zijn volmacht, op 18 augustus door de gravin ondertekend, gaf hem 'volkommen macht undt gewalt'.⁴¹

Er gebeurde uiteraard veel buiten de eigenlijke vergadering. Agendapunten, voorstellen, klachten werden al voorafgaand aan de vergadering aan de *Kreisausschreibende Fürsten* voorgelegd in de vorm van *Memoriales*, en de volmachten van de afgezanten werden overhandigd. Er werd na aankomst van de gezanten niet direct vergaderd en de eerste vergaderdag stond zelfs niet vast. De eerste dagen in Keulen werden benut voor een reeks onderlinge bezoeken en audiënties en voorbereidende onderhandelingen. Overigens was deze *Kreistag* ook een gelegenheid voor intensieve Franse diplomatieke activiteit achter de schermen. Daarin speelde de pro-Franse adviseur van de Keulse keurvorst, Frans Egon von Fürstenberg, een grote rol. Frankrijk en Spanje waren in 1667 weer met elkaar in oorlog geraakt (de Devolutieoorlog). In de brieven van Veucht wordt de grotere politiek echter nauwelijks aan de orde gesteld, al klinkt er soms iets van door, zoals wanneer hij vermeldt dat Frans Egon von Fürstenberg verkondigde dat er zeker op korte termijn vrede zou komen, terwijl de keizerlijke afgezant dat als bewuste misleiding betitelde.⁴²

Veucht bezocht in de dagen vóór de vergadering onder andere de Keulse keurvorst, diens raadsheer Frans Egon von Fürstenberg, de *Craijspennigsmeister* en de *Craijssyndicus*. Ook de keizerlijke vertegenwoordiger ter plaatse werd bezocht. Veucht meldde hem dat hij instructies had ontvangen van de gravin om al het mogelijke te doen om de keizerlijke belangen te ondersteunen. Verder berichtte hij hem dat de gravin op eigen kosten al een compagnie cavalerie had geformeerd ten behoeve van de keizer.⁴³

Veucht had echter ook enkele specifieke opdrachten in het belang van de gravin. Hij moest proberen een regeling te treffen met betrekking tot de bijdragen aan de Kreits, omdat Gronsveld problemen had met de betaling. En Veucht moest bij de aanwezigen pleiten voor haar zoons.⁴⁴ Zo had de gravin voor Ernst Maximiliaan blijkbaar gedacht aan een plaats in een kapittel, maar Veucht zag geen mogelijkheden daartoe. Hij beschrijft hoe hij in Keulen een jongetje van een jaar of elf in de kleding van een kanunnik had gezien.⁴⁵ Met invloed was blijkbaar alles mogelijk, maar Veucht lijkt te suggereren dat tegen deze sterke concurrentie geen succes te behalen is.⁴⁶

De gravin wilde haar zoon graaf Johan Frans, die een militaire loopbaan had gekozen, in 1664 in Spaanse dienst was getreden en in 1667 kapitein was bij de cavalerie, blijkbaar als kandidaat naar voren schuiven voor een hogere officersfunctie (*Craijsobrist*) bij de troepen van de Kreits. Veucht meldde dat er vier kandidaten waren, en de keuze viel niet op de onervaren Johan Frans. Over Johan Frans maakte zijn moeder zich blijkbaar ernstige zorgen. Hij stond op het punt om voor het eerst met het (Spaanse) leger mee op veldtocht te gaan. Zijn moeder was daar tegen en wilde een brief aan de Spaanse landvoogd richten om de

plannen van de zoon te blokkeren. Veucht raadde haar dit tactvol af en stuurde er op aan dat een officier zou worden gevonden om Johan Frans onder zijn hoede te nemen tijdens de veldtocht.

Uit het verslag van de vergadering van de Kreits is op te maken dat vooral de grote leden het woord voerden, waarna de kleinere leden konden instemmen met wat al door een ander gezegd was. Bij de stemmingen lijken de kleinen zich vaak aan te sluiten bij de meerderheid (*cum maioribus*) of bij de mening van hun grote burens. Zo stemt Rekem herhaaldelijk zoals de prinsbisschop van Luik ('conformirt sich dem Lüttischen voto').⁴⁷ Twee punten lagen echter gevoelig: rangorde en lasten. Over de rangorde werd angstvallig gewaakt en de eigen status werd door alle leden verdedigd. De steden Aken en Keulen streden op elke *Kreistag* over de vraag wie er voorrang had. In de vergadering van 1667 protesteerden de vertegenwoordigers van Gronsveld dat Gronsveld niet, zoals in het verleden, direct na het graafschap Rietberg mocht stemmen, maar nu de leden Pyrmondt en Paderborn voor moest laten gaan: 'Protestirt und begehret das seinem herren Principalen keine praejuditz dadurch verursacht werden solte.'

Daarnaast vormde het opleggen van extra lasten altijd een gevoelig punt. Leden vroegen graag om een vermindering van hun bijdrage aan de Kreits wegens allerlei bijzondere omstandigheden. In 1667 werd gedebatteerd of er een *simplum* of een *duplum* zou worden uitgeschreven als kreitsbijdrage. De vertegenwoordigers van Gronsveld gaven blijk van een eigen mening: zij stelden dat zij wel een *duplum* voor de artillerie wilden goedkeuren, maar niet alleen voor de infanterie.

Andere aangelegenheden van de gravin

De zes brieven van Veucht aan de gravin zijn lang en gedetailleerd. De gravin wenste duidelijk van alles op de hoogte te worden gehouden en had zelf de touwtjes in handen. Maar er blijkt ook uit dat Veucht een grote vrijheid van handelen had en niet voor elke stap toestemming vooraf hoefde te vragen. Uit de brieven wordt verder duidelijk dat Veucht zijn problemen met zijn andere opdrachtgever, de graaf van Waldeck, met de gravin besproken had en dat zij hem daarover adviezen gaf. Veucht gaf haar op papier gelijk: de graaf van Waldeck voerde wanbeleid en bij zo iemand kon men eigenlijk niet in dienst blijven.⁴⁸ Haar raad opvolgen zou hij echter niet en Veucht voerde jarenlang een hardnekkig gevecht om het behoud van zijn functies in de heerlijkheid Wittem.

Naast aandacht voor de gebeurtenissen op en rond de *Kreistag* besteden de brieven minstens zoveel aandacht aan juridische en financiële kwesties. De brieven bevatten talrijke korte of langere verwijzingen naar bezittingen, geschillen, processen, crediteuren, vorderingen, erfrechtelijke kwesties. Zo wees Veucht erop dat de twee huizen die de gravin in Keulen bezat leeg stonden en dreigden te vervallen. De in diverse steden lopende rechtsza-

Handtekening van Wilhelm Veucht onder een brief uit 1668. RHCL, Archieven graafschap Gronsveld, inv. nr. 13.

ken vereisten blijkbaar zijn aanwezigheid ter plaatse. Na vanuit Keulen al correspondentie te hebben gevoerd met betrokken juristen reisde Veucht na de *Kreistag* naar Dortmund, Unna, Essen, Werth en Kleef. De brieven zijn zakelijk, maar soms wordt de toon wat persoonlijker: 'Euer Excellenz. wollen doch sich gnädig belieben lassen mir gnädig zu schreiben, oder schreiben zu lassen. Sie können nit glauben wie langweilig es fällt als kein schreibens kombt. Dero schreiben erfrischen mir die lust zur arbeits.' Deze vleierij viel blijkbaar in de smaak.

Van de jaren 1668-1672 is weer weinig tot niets aan stukken bewaard gebleven. In februari 1670 maakte Veucht in een brief melding van een voorgenomen reis die hem naar de steden Recklinghausen, Düsseldorf, Keulen, Mainz, Speyer en Baden zou voeren. Gezien de bestemmingen zal deze reis geheel of gedeeltelijk ten dienste van de gravin van Gronsveld zijn geweest. In 1671 vond weer een *Kreistag* plaats, dit keer te Bielefeld. Het is aannemelijk dat Veucht opnieuw Gronsveld heeft vertegenwoordigd, maar stukken (zelfs het officiële verslag, het *Protokol*) zijn niet bewaard gebleven.

In 1671 verscheen het landrecht van Gronsveld in gedrukte vorm: 'Graffschafft Grontzfeldt und Freyer Herschafft Schlenacken Rechtsordnung'.⁴⁹ Hoe groot de rol van de jurist Veucht hierbij was is niet meer te achterhalen. Van enige betrokkenheid zal zeker sprake zijn geweest, wat een mooie parallel geeft: zijn overgrootvader Paulus Huyn had immers rond 1550 het landrecht van Wittem op schrift gesteld.

In september 1671 schreef Veucht aan de graaf van Waldeck dat hem gevraagd was om graaf Johan Frans te vergezellen op een reis naar Wenen, 'eine reis auff Wien, warahn dero selben undt mir zum höchsten gelegen'. Hij had moeten weigeren omdat hij in afwachting was van een audiëntie bij de graaf van Waldeck en hoopte zich met de graaf te kunnen verzoenen. Daarom had Veucht in zijn plaats zijn neef⁵⁰ met graaf Johan Frans meegestuurd, 'nit ohne meinen grossen schaden'. Overigens schijnt Veucht enkele jaren later in 1674 wel een reis naar Wenen te hebben gemaakt, waarbij ook zijn persoonlijke belang met succes gediend werd (zie hierna).

Familiecrisis over Eberstein

Het jaar 1672 bracht een crisis binnen de grafelijke familie, waar de gravin nog steeds de touwtjes in handen had. De financiële problemen waren de familie tot de lippen gestegen, terwijl er voor de kinderen geldmiddelen ter beschikking moesten komen. De drie dochters waren blijkbaar niet aangetrokken tot het kloosterleven⁵¹ en moesten van bruidsschaten worden voorzien. Johan Frans, die na de eerste stappen in Spaanse dienst zijn militaire carrière voortzette in dienst van de keizer, zal ook de behoefte gevoeld hebben aan meer financiële armslag en eigen verantwoordelijkheid. Buiten medeweten van zijn moeder begon Johan Frans in 1672 onderhandelingen om het aandeel in het graafschap Eberstein te verkopen.⁵² Het kasteel Eberstein met het stadje Gernsbach liggen in het Murgtal, ten noordoosten van Baden-Baden. Het aandeel in deze bezittingen was aan de graven van Gronsveld gekomen door het huwelijk van de grootvader van Johan Frans met Sybilla von Eberstein. Johan Frans onderhandelde over de verkoop met markgraaf Wilhelm van Baden-Baden. Een van diens ambtenaren noteerde: 'Der herr Graff von Gronsfeldt will geldt undt eine starcke befürderung dazu haben.' De jonge graaf zocht dus ook een 'kruiwagen'. Zonder protectie van machtige heren was het nauwelijks mogelijk carrière te maken.

Zodra de gravin er lucht van kreeg dat haar zoon onderhandelingen was begonnen, stuurde zij een brief aan de markgraaf waarin zij erop wees dat er zonder haar handtekening geen geldige koopovereenkomst tot stand kon komen. De gravin uitte haar bezorgdheid dat haar dochters niet hun aandeel zouden krijgen. Zij schakelde ook de voogd van de kinderen in, de aartsbisschop van Mainz. Er zal intensief gecorrespondeerd zijn en er zal lang en veel overleg hebben plaatsgevonden, maar elke vastlegging ontbreekt. Het resultaat is wel vastgelegd: op 10 februari 1673 werd in Mainz een aantal overeenkomsten getekend waarmee het familiegeschil werd opgelost. Naar alle waarschijnlijkheid zal ook Veucht hier aanwezig zijn geweest, maar de akte⁵³ vermeldt slechts dat het akkoord is bereikt 'mit einrathen der gräfflich Gronsfeldischer, zu dieser deliberation gezogenen bedienten', zonder hun namen te noemen. Gezien de aanwezige illustere adellijke personen wekt dit geen verbazing:

'(...) Herr Johan Philippe, Ertzbischoff undt Churfürst zu Maijnz⁵⁴, Bischoff zu Würtzburg undt Wormbs, undt Hertzog in Franken, als Tutor Honorarius der gräfflich Gronsfeldischen Pupillen, auf widerholtes demütiges Ansuchen der hochgebohrner Frawe Annae Christinae, Gräffin von Bronckhorst zu Gronsfeldt undt Eberstein, Wittiben undt Vormunderinen; dero Hoff- undt Regierungsrath Herren Arnolden von Hörnich, als substituirt undt von Ihro Kaijserlichen Maijestät bestätigten Mitvormunderen hochgedachter gräfflicher Pupillen (...)'

De akte beschrijft hoezeer het huis Gronsveld door niet meer in toom te houden schuldeisers ('ungestümen Creditoribus') werd belaagd en in processen verwickeld was, zodat overlegd moest worden hoe 'das löbliche uhralte gräffliche Haus Gronsfeldt vor beforstehen-

der gantzlicher Ruin errettet werden möge'. De conclusie van dit overleg is geweest dat er geen andere uitweg was dan het verkopen van het aandeel in het graafschap Eberstein. Ook na de verkoop zouden de dochters geen bruidsschat van een bij hun stand passend niveau kunnen krijgen ('gräfflichen standt nach, wie es sich sonsten gebührete'), maar zij namen genoeg met elk 4.000 rijksdaalders, waarbij de oudste dochter zelfs genoeg nam met de helft, omdat zij al een erfenis had ontvangen van een tante. De voogdij over de drie dochters Anna Justina, Clara Sibilla, Maria Anna en over Johan Frans zou worden beëindigd. De twee jongere broers bleven nog onder voogdij tot hun meerderjarigheid.

In een aparte akte droeg de gravin het bestuur over aan Johan Frans ('Gräffliche Regierung überlassen undt cedirt'). Hij verklaarde zich niet te zullen beklagen over de (ook na de verkoop van Eberstein) grote schuldenlast. Hij diende zich aan de hand van de stukken grondig te informeren over de situatie van het grafelijk huis en over erfdelingen in het verleden.⁵⁵ Tot slot werd verklaard dat hij bij het benoemen van raadsheren, beambten en ander personeel overleg diende te plegen en niet eigenmachtig diende te handelen.⁵⁶

Na deze overeenkomsten kon Johan Frans de onderhandelingen met de markgraaf van Baden afronden en werd het aandeel in het graafschap Eberstein verkocht. Johan Frans bleef zich echter graaf 'tot Gronsfelt ende Eberstein' noemen. De gravin verdween niet direct naar de achtergrond. Zij bleef in Gronsveld nog jaren namens haar zoon optreden, die in verband met zijn militaire carrière meestal elders verbleef.

Verwantschap en functies

In een brief uit 1666 adviseerde Veucht de gravin om geschikte personen op belangrijke functies te benoemen, te weten de functies van rentmeester, drost en persoonlijk secretaris. Zoals Veucht schreef: 'besser zweij bequeme Leuth als 25 Lappen' (beter twee geschikte personen dan 25 voddens). Als drost van Gronsveld werd daarop in eerste instantie een licentiaat genaamd Lambrechts benoemd. Het is echter veelzeggend voor de positie van Veucht dat in de jaren daarna twee verwanten van hem op de posities van rentmeester, drost en secretaris benoemd werden.

Willem van Hoven, gehuwd met Veuchts nicht Anna Elisabeth Kicken⁵⁷ (dochter van zijn zus Catharina) ondertekende in juni 1670 een stuk als secretaris van de gravin. Veuchts neef Willem Kicken, zoon van Johan Kicken en Catharina Veucht, was al in 1666 of 1667 in dienst van de gravin gekomen. Hij was licentiaat in de rechten. In 1676 werd hij tot schout, rentmeester en tot secretaris van het leenhof van Gronsveld benoemd. In 1685 werd hij tot drost gepromoveerd. Hij zou deze en andere functies (zoals die van schout van Slenaken) bijna 45 jaar lang vervullen.⁵⁸ Zijn leerschool had hij deels onder de vleugels van Veucht gehad, eerst als schrijver bij de schepensbank in Mechelen, toen Veucht daar nog schout was, daarna als klerk bij Veuchts zwager, de jurist Dionysius Graven in Maastricht (vermeld in

1X	1X
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
20	20
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
30	30
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
wit	
wit	
pc	

1666). Toen Veucht in 1670 niet in staat was om een reis naar het hof in Brussel te maken op verzoek van de inwoners van Mechelen, ging zijn neef die via brieven vanuit Brussel nauw contact hield met Veucht.

De familierelaties in Gronsveld zijn nog te completeren met Johannes Graven, een neef van Veucht. Hij wordt vermeld als notaris te Gronsveld⁵⁹, schepen van Gronsveld en secretaris van Slenaken. Diens zoon Johannes Ludovicus, die eveneens de functie van notaris uitoefende te Gronsveld, trad in het huwelijk met een dochter van Willem van Hoven en Anna Elisabeth Kicken. Zo kon het gebeuren dat wanneer in 1682 in Slenaken een besluit genomen wordt over de verdeling van de lasten van de Nederrijns-Westfaalse Kreits, dit besluit getekend wordt door Willem Veucht als 'gecommitteerde' van de graaf (hij wordt als eerste vermeld), door zijn neef Willem Kicken als schout, zijn neef Johannes Graven als secretaris, en nog door twee schepenen.

Verheffing in de adelstand

In 1674 richtte Veucht zich in een brief tot de keizer met het verzoek om in de adelstand te worden verheven.⁶⁰ Hij gaf aan zich voor zaken in Wenen te bevinden ten behoeve van zijn (niet nader aangeduide) opdrachtgevers.⁶¹ Veucht schetste de diensten die hij in de jaren 1660-1662 ten behoeve van de keizer had verricht als assistent van de graaf van Gronsveld. De graaf zou gezegd hebben dat hij op grond daarvan wel een keizerlijke gunst zou mogen verwachten ('es würde deshalb eine Kaijserliche Gnad gewis erfolgen'). Het verzoek (zonder datum) is getiteld 'Allerunterthänigstes Memoriale Wilhelm Veucht I.U.L. umb eine Kaijserliche Gnad wegen seiner hierin vermelter Dienste'. Het stuk passeerde het bureau van een hoge keizerlijke beambte (de graaf Von Königsegg) en werd van een positieve aantekening voorzien. Voordat de adelsbrief werd opgesteld en het wapen werd verleend volgden nog twee aanvullende verzoeken van Veucht om bijzondere adellijke privileges, die eveneens werden gehonoreerd. Zo werd Veucht, als 'Rath des Grafen von Gronsveldt', verheven in de 'rittermässiger Adelstand'.⁶² De adelsbrief is gedateerd 30 juli 1674:

'(...) gesehen, wahrgenohmen und betrachtet, die Erbarkeit, Redlichkeit, adeliche guete Sitten, Tugend und Vernunft, darmit, vor Unserer Kaijserlicher Majjestät, Wilhelm Veucht begabt zu sein gerühmet wirdt, auch die angenehme, getreue, gehorsame und willige Diensten, so viel er in den Jahren 1660, '61 und '62 bei Verrichtung deren weijlen Grafen zu Gronsfelt aufgetragener unterschitlicher Commissionen und sonst in andere Wege gehorsambst gelaistet, und noch ferner zu leisten des underthänigste Erbietens ist, auch wohl thuen kan, mag und soll, so haben wir demnach, mit wohlbedachtem Mueth, guetem Rath, eigener Bewegnis und rechtem Wissen, vorgedachten Veucht diesse besondere Gnadt gethan und thun sambt seinen ehelichen Leibserben und derselben Erbens Erben, Mann und Weibspersonen in ewiger Zeit, in den Standt und Gnad (...)'

Het wapen van Veucht. Uit: Macco, H.F., *Aachener Wappen und Genealogien II* (Aken 1907)

De aanvullende verzoeken van Veucht betroffen de verlening van het *Palatinat* en van diverse privileges: ‘privilegium exemptionis personae, jus civitatis immunitatis personalis et salvewardiae’. Het *Palatinat* (*Pfalzgraf* of *comes palatinus*) gaf onder andere de bevoegdheid om binnen het Duitse Rijk notarissen te benoemen, andere specifieke juridische handelingen te verrichten en de titels doctor en licentiaat te verlenen.⁶³ De overige privileges betekenden dat de geridderde vrij was van allerlei lokale verplichtingen en de bescherming van de keizer zou genieten.

De procedure lijkt bedrieglijk eenvoudig, maar de in Wenen bewaard gebleven stukken kunnen geen volledig beeld geven van de gang van zaken. Ongetwijfeld werd Veucht mede op voorspraak van de gravin van Gronsveld geridderd. Ongetwijfeld waren er al stappen gezet waardoor het verzoek zelf een hamerstuk werd. Zijn diensten voor het huis Gronsveld en zijn activiteiten in het kader van de Nederrijns-Westfaalse Kreits zullen wel een rol gespeeld hebben in de toekenning. Misschien is er, zoals niet ongebruikelijk, het nodige betaald. Voor Veucht zullen in Wenen ook deuren open zijn gegaan op grond van familierelaties. Na het overlijden van zijn eerste vrouw was Veucht in 1673 in het huwelijk getreden met de Catharina von Ottegraven.⁶⁴ De Ottegravens waren een aanzienlijke en vermogende adellijke familie in Aken en omgeving, waarvan de leden diverse posities bekleedden in dienst van hoge adellijke heren in het Duitse Rijk. Zo was Johannes Ulrich von Ottegraven ‘gräflicher Rentmeister’ en diens zoon Hans Goddert (geb. 1643) secretaris van de graaf van Schwarzenberg in Wenen.⁶⁵ Misschien was het geen toeval dat zijn verzoek om in de adelstand te worden verheven zo kort op zijn tweede huwelijk volgde.

Von Fürstenberg

In het jaar 1677 trad graaf Johan Frans in het huwelijk met de 23-jarige Eleonore Philippine von Fürstenberg. De Von Fürstenbergs waren een voornaam Zuid-Duits graven- en (vanaf 1664) vorstengeslacht.⁶⁶ Eleonore behoorde tot de tak Von Fürstenberg-Heiligenberg. Haar grootvader Egon VIII von Fürstenberg was, net als de graaf van Gronsveld, in de Dertigjarige Oorlog generaal geweest van de Katholieke Liga. In tegenstelling tot het huwelijk van zijn vader Joost Maximiliaan was dit een passend, *standesgemäss* huwelijk, dat een heel netwerk van hooggeplaatste relaties met zich meebracht.

De Von Fürstenbergs hadden in korte tijd ook een belangrijk positie verworven in het noordwesten van het Duitse Rijk. De gebroeders Frans Egon (geboren in 1625) en Wilhelm

Egon von Fürstenberg (geboren in 1629) waren jeugd- en studievrienden van Maximiliaan Heinrich van Beieren en zij volgden hem in 1649 naar het noorden, waar hij in 1651 prins-bisschop van Luik werd en daarna bisschop (en keurvorst) van Keulen en bisschop van Hildesheim. De broers werden zijn voornaamste raadsheren, vervulden talrijke diplomatieke opdrachten, bepaalden feitelijk de politiek van de keurvorst (inclusief zijn sterke oriëntatie op Frankrijk) en cumuleerden talrijke geestelijke ambten. Zo was Frans Egon proost van het *Mariënstift* in Aken van 1653 tot 1663, deken van de kathedraal van Keulen, abt van Stavelot, bisschop van Metz (1658) en daarna bisschop van Straatsburg (1663). Wilhelm Egon volgde in 1682 zijn broer (na diens dood) op als bisschop van Straatsburg en werd in 1686 zelfs kardinaal. Hun zus Elisabeth was in 1643 in het huwelijk getreden met graaf Ferdinand van Aspremont-Lynden, graaf van Rekem.⁶⁷ Een andere zus, Maria Franziska, trad in 1651 in het huwelijk met Wolfgang Wilhelm, paltsgraaf van Neuburg, die echter al in 1653 stierf. In 1666 huwde zij Leopold Wilhelm, markgraaf van Baden-Baden. Eleonore Philippine, de echtgenote van Johan Frans, was een nicht van deze broers en zussen, een dochter van Ferdinand Friedrich Egon en van Franziska Elisabeth de Montrichier.

De Keulse keurvorst trad in de eerste decennia na de Dertigjarige Oorlog op als beschermer van de kleine rijksterritoria zoals Rekem, Wittem, Thorn en Gronsveld. Het was in belangrijke mate aan zijn welwillende houding te danken dat deze territoria onder de bescherming werden geplaatst van de Keulse Alliantie en vervolgens van de *Rheinbund*. Hij was bereid hun belangen met zowel militaire als diplomatieke middelen te helpen verdedigen. Voor 'hij' moeten wij misschien lezen: de beide broers Von Fürstenberg. Misschien al in zijn werkzaamheden voor de abt van Kornelimünster, maar in elk geval tijdens de onderhandelingen in 1654 voor toetreding van Wittem tot de Keulse Alliantie moet Veucht met hen in aanraking zijn gekomen, maar met Frans Egon was een bijzonder goede relatie ontstaan. Zijn naam is hiervóór al enkele keren genoemd en, zoals vermeld, werd Veucht door hem aanbevolen voor de functie van drost van Wittem. Veucht kon daarna in moeilijke diplomatieke situaties altijd een beroep doen op Frans Egon, of het nu ging om steun van de Nederrijns-Westfaalse Kreits, protestbrieven van de Keulse keurvorst aan de Spaanse landvoogd, of (in latere jaren, bij Franse militaire aanwezigheid) het benutten van de uitstekende contacten van Frans Egon met de Fransen. Bij missies naar Brussel ten behoeve van Wittem kreeg Veucht alle steun van de plaatselijke vertegenwoordigers van de keurvorst.⁶⁸ Gezien deze goede relatie met Frans Egon is het niet onwaarschijnlijk dat Veucht een rol heeft gespeeld bij het arrangeren van een huwelijk tussen graaf Johan Frans en een Von Fürstenberg.

Het huwelijk zou in dynastieke zin geen succes blijken omdat het kinderloos bleef. Eleonore Philippine overleed in 1702. Ook in een ander opzicht was de alliantie minder gelukkig. Haar ooms Frans Egon en Wilhelm Egon kwamen door hun pro-Franse politiek, die als verraad werd beschouwd, ernstig in conflict met de keizer. Wilhelm Egon werd in 1674 gearresteerd, naar Wenen afgevoerd (zelfs ter dood veroordeeld, maar hij kreeg genade) en

pas in 1679 weer vrijgelaten. Over Frans Egon werd in 1675 de *Reichsacht* uitgesproken (dat wil zeggen dat hij vogelvrij werd verklaard), zodat hij pas in 1681, onder Franse bescherming, naar Straatsburg kon terugkeren.

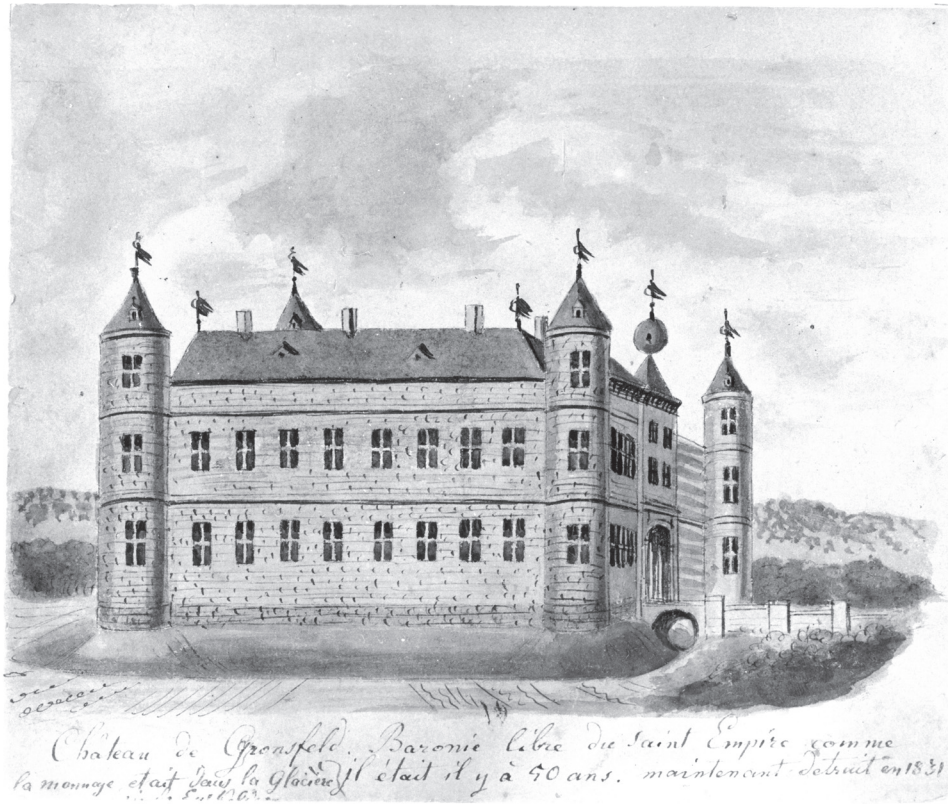
Kreitsdag 1681

In 1681 kwamen de leden van de Nederrijns-Westfaalse Kreits in Duisburg samen.⁶⁹ Veucht was opnieuw vertegenwoordiger van Gronsveld. Hij stelde drie punten aan de orde. Het eerste, de weigering van Maastrichtse burgers om bij te dragen in de lasten van de Kreits die Gronsveld en Slenaken moesten dragen, is hiervoor al behandeld. Op deze vergadering werden de bijdragen aan de Kreits opnieuw bepaald. De bijdrage voor Gronsveld en Slenaken samen bedroeg 648 pattagons oftewel 2.592 guldens. Hiervan waren 552 pattagons bestemd voor het onderhouden van troepen, 30 als bijdrage aan het Rijkskamergerecht, 50 voor het onderhouden van de vertegenwoordiger op de Rijksdag, en 16 als algemene bijdrage aan het Duitse Rijk.

Een tweede punt was een nieuwe poging om voor graaf Johan Frans een functie te werkstelligen. In zijn hiertoe geschreven *Memoriale* herinnerde Veucht aan de verdiensten van wijlen de graaf van Gronsveld als militair en diplomaat. De graaf had zich daarbij, in dienst van de keizer, financieel uitgeput. Aan zijn zoon Johan Frans was recentelijk een op te richten 'Schwäbisch Regiment' in het vooruitzicht gesteld, maar de plannen daarvoor waren geschrapt. Veucht vroeg om Johan Frans een rol te geven in de aanstaande 'werbung und austheilung der Crais-chargen', dus bij het aanwerven van soldaten door de Kreits en de verdeling van de functies. Echter ook dit keer zonder succes.

Het belangrijkste punt dat Veucht naar voren moest brengen betrof het optreden van de Spanjaarden in Slenaken. De graaf van Gronsveld wilde de heerlijkheid Slenaken behouden alsof deze dezelfde staatkundige status had als het graafschap Gronsveld zelf. Dat betekende: rijksonmiddellijke status, behoren tot de Nederrijns-Westfaalse Kreits en alleen het Rijkskamergerecht als hoogste appelinstantie erkennen. In Spaanse ogen was Slenaken echter slechts een onderleen van Gronsveld en was de hertog van Brabant hoogste leenheer. De Spanjaarden achtten de Brusselse gerechtshoven dus in hoogste instantie competent, vonden dat er belasting betaald diende te worden en stuurden hun deurwaarders de heerlijkheid in om tot executie van aanslagen over te gaan.

Het verschil van mening kwam tot uitbarsting door een geschil van de graaf met het klooster Hoog-Cruts. Dit klooster lag op de grens van het gebied van Slenaken en van Noorbeek, met gebouwen en andere bezittingen aan weerszijden van de grens. Graaf Johan Frans meende dat zijn voorouders het klooster gesticht hadden (wat niet het geval was) en wilde daar privileges aan ontleen. Hij voelde zich door het klooster geschoffeerd en nam tegenmaatregelen. Door het leenhof van Gronsveld werd in 1680 een vonnis uitgevaardigd

Het kasteel van Gronsveld getekend circa 1840 door Philips van Gulpen, naar ouder voorbeeld van circa 1780. RHCL, collectie Van de Noordaa, nr. 296.

waarmee beslag werd gelegd op alle bezittingen van het klooster in Slenaken. Het klooster spande op zijn beurt een proces aan in Brussel, waar een voor het klooster gunstig vonnis werd verkregen. Daarna escaleerde de zaak volkomen. Over en weer vonden beslagleggingen plaats en geweld werd niet geschuwd.⁷⁰

Veucht deed namens de graaf van Gronsveld zijn beklag bij de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Het geschil met het klooster werd daarbij niet vermeld. Veucht concentreerde zich op de schendingen van de soevereiniteit van het graafschap Gronsveld (met Slenaken als integraal onderdeel daarvan). Vanuit het hertogdom Limburg was een bevel uitgegaan aan Slenaken tot betaling van 810 guldens aan achterstallige betalingen ('arrièrages prétendu' volgens Veucht). Nadat herhaalde bevelen genegeerd waren, werden vanuit Limbourg in september 1680 harde maatregelen genomen. Twee gerechtsdienaren, vergezeld van zeven gewapende mannen, namen in Slenaken drie paarden in beslag (diefstal, volgens Veucht)

en bij een andere inval een hoeveelheid koren. Daarbij werd een inwoner dodelijk gewond en een andere als gevangene weggevoerd. De stadhouder van het leenhof van Gronsveld, die formeel verantwoordelijk was voor het gewraakte vonnis tegen het klooster, werd op 16 augustus 1681 op verzoek van het klooster in Brussel gevangen genomen.⁷¹

Veucht volgde de werkwijze die hij vele malen had toegepast bij soortgelijke problemen met betrekking tot de heerlijkheid Wittem. Rechtstreekse klachten van Gronsveld zouden geen gehoor vinden in Brussel en voor een vertegenwoordiger van Gronsveld gingen daar geen deuren open. Hij probeerde daarom de steun te krijgen van de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Hij wendde hij zich eerst tot het *Directorium*, dat wil zeggen tot de *kreisausschreibende Fürsten* van Pfalz-Neuburg, Brandenburg en Münster, die een overheersende invloed hadden binnen de Kreits en die ook buiten de vergaderingen van de Kreits de belangen ervan behartigden. Daarbij leverde Veucht niet alleen de relevante documenten aan maar ook conceptbrieven gericht aan de Spaanse landvoogd. Er hoefde bij wijze van spreken slechts een handtekening te worden gezet.

Veucht slaagde erin de Kreits te mobiliseren, zoals blijkt uit een brief van de keurvorst van Brandenburg aan die van Pfalz-Neuburg d.d. 19 september 1681, waarin wordt gesteld dat de *Resident* (vertegenwoordiger) van de Kreits in Brussel moest worden ingeschakeld inzake de kwestie Gronsveld. Dit was Johan de Rougemont, die inderdaad een brief aan de Spaanse landvoogd heeft gericht. Een ander bewaard gebleven document is weer een *Memoriale* van Veucht 'die Spanischen Zumuthungen betreffend'. Het gaat vergezeld van een concept van een brief aan de 'Prince de Parm'⁷², te beoordelen door het *Directorium*. Een aantekening erop in een ander handschrift luidt: 'In Directorio 31-3-1682'. Ook in dit geval blijkt uit de bewaard gebleven stukken niet wat het effect was van deze diplomatieke inspanningen. Waarschijnlijk ontstond er een patstelling.⁷³

In het conflict met Hoog-Cruts was door de keizer een bemiddelaar aangewezen. Dit was de jurist Johan Christoph de Jodoci.⁷⁴ Vanaf 1682 ontplooidde hij activiteiten, maar aanvankelijk met weinig resultaat. In het najaar van 1684 waren het Veucht en Jodoci die als onderhandelars een compromis bereikten. Op 25 november 1684 werd de overeenkomst tussen partijen getekend. Van Gronsveldse zijde tekenden graaf Otto (als plaatsvervanger van zijn broer), Veucht en Wilhelm Kicken. Veucht wordt in het stuk aangeduid als 'Heerens Grave Raedt ende appellationsrechter'. Dat brengt ons bij het volgende geschil.

Conflict met de stad Aken

In de avond van 1 oktober 1690 verliet een afdeling van circa 100 soldaten de stad Aken in westelijke richting. De volgende ochtend waren zij aangekomen bij de grenzen van Gronsveld en Slenaken.⁷⁵ Daar splitsten zij zich in twee groepen en hielden zich schuil in de bossen. Een inwoner van Slenaken legde later de volgende verklaring af over hun optreden:

‘(...) das im Jahr 1690, in meine Wohnbehausung seindt kommen eingefallen ungefehr 60 Man Aachischer Soldaten, welche (...) in Meinung jemandt von den Gronsfeldischen Beampten daselbst, weil es eine Gerichtsversamblung währe, zu finden, undt gefänglich mit auff Aachen zu bringen (...)’⁷⁶

Deze overval was een poging om iedereen die in Gronsveld en Slenaken bij de uitoefening van de justitie betrokken was gevangen te nemen en naar Aken weg te voeren. Hij vormde onderdeel van een langslappend conflict tussen Aken en de graaf van Gronsveld, dat draaide om de bevoegdheid van de schepenstoel van Aken om als beroepsinstantie op te treden voor de gerechtshoven van Gronsveld en Slenaken (de schepengerechten en het leenhof). Een succes was de overval niet. Toen de aanwezigheid van de soldaten ontdekt was, werden de gewapende mannen van het graafschap opgetrommeld. Daarop trokken de soldaten zich terug. Een achtergebleven soldaat werd nog door de schutters gevangen genomen en door de schepenen ondervraagd.

Aken was appel- en hoofdvaartgerecht⁷⁷ voor een reeks gebieden die tot het Duitse Rijk behoorden. Als oudste grondslag hiervoor beriep Aken zich op een privilege verleend door Karel de Grote.⁷⁸ Ook voor Gronsveld en Slenaken was de Akense schepenstoel in het verleden beroepsinstantie geweest. De graven van Gronsveld stelden echter dat hierin verandering was gekomen door de verheffing van Gronsveld tot vrije rijksheerlijkheid en vervolgens tot graafschap, en door de oprichting van het Rijkskamergerecht als beroepsinstantie voor het Duitse Rijk.⁷⁹

De schepenstoel van Aken had zijn positie als appelinstantie in de zestiende en zeventiende eeuw gestaag zien afbrokkelen omdat machtige heren (zoals Karel V en de hertog van Jülich) appel op Aken voor hun gebieden verboden, en kleinere heren dat voorbeeld probeerden te volgen.⁸⁰ De Spaanse landvoogden zetten de politiek van Karel V voort. Toen in 1568 Weert, Nederweert en Wessem als bezittingen van de graaf van Hoorne geconfisqueerd werden, werd het in beroep gaan naar Aken gestopt.⁸¹

Aken had al eens eerder geweld gebruikt om haar privilege te verdedigen. In 1651 deed een dertigtal soldaten uit Aken een overval op Slenaken en voerde vier gevangenen mee terug naar Aken, die daar veertien maanden werden vastgehouden. De graaf van Gronsveld wist de keizer toen tot ingrijpen te bewegen. Keizer Ferdinand schreef in 1653 een brief aan de stad Aken waarin hij opdracht gaf de gevangenen vrij te laten. Het juridische geschil was daarmee echter niet opgelost. In de jaren vóór 1690 was de spanning langzaam weer opgebouwd. In 1679 richtte de gravin een brief aan de schepenstoel naar aanleiding van een uitspraak in Aken gedaan in een kwestie waarin, volgens de gravin, Aken niet competent was, omdat het een vonnis van het leenhof van Gronsveld betrof. Na twee jaar was in Aken toch een tussenvonnis gewezen in deze zaak. De gravin gaf in haar brief als standpunt over de bevoegdheid van Aken dat deze uitsluitend nog gold in civiele kwesties. Gronsveld was dus blijikbaar op dat moment nog bereid om Aken als appelinstantie voor de plaatselijke

schepengerechten te accepteren in civiele zaken. Van het leenhof zou men echter in appel moeten gaan bij het Rijkskamergerecht. De toonzetting van de brief is fel: '(...) uns dergestalt zu gebiethen und zu befehlen, als wan wir gleichfals ihre Unterthanen wären', en 'In Hoffnung, die Herren werden künfftig mit dergleichen Zumuthungen und Befehler einhalten'.

In de jaren daarna werd het conflict nog verscherpt. In Gronsveld werd een eigen college van beroep in het leven geroepen voor civiele zaken, bestaande uit drie personen, met Veucht als voorzitter. Of Veucht de bedenker hiervan was is de vraag.⁸² Veucht schijnt naar een compromis met Aken geneigd te hebben (misschien op basis van de door de gravin in haar brief aan de Akense schepenen genoemde uitgangspunten). In Gronsveld namen Johan Frans (en zijn broer Otto als zijn plaatsvervanger) de touwtjes echter geleidelijk aan nadrukkelijker in handen. Zij waren blijkbaar niet tot een compromis geneigd.

In een brief die Veucht op 9 augustus 1687 vanuit Aken aan zijn neef drost Willem Kicken stuurde waarschuwde Veucht al dat er in Aken geruchten gingen over een voorname om een overval op Gronsveld uit te voeren. Omdat de gewapende burgers niet verplicht konden worden buiten de muren van de stad op te treden, zou de stad van plan zijn om soldaten te 'lenen' bij een van haar burens. Spionnen zouden al verkenningen hebben gedaan. Veucht vond het tijd voor een compromis: 'il me semble qu'il est plus que temps pour accommoder cette affaire.' Maar deze houding werd door de 'haviken' in Gronsveld blijkbaar niet gewaardeerd: 'je remarque que mes admonitions sont suspectes'. In Gronsveld had men voor de harde lijn gekozen. In 1689, toen een andere beroepszaak speelde, berichtten drost en schepenen van Gronsveld aan de schepenen van Aken dat de graaf (bij monde van Otto als plaatsvervanger voor zijn broer) hen verboden had om te antwoorden op een brief van de Akense schepenen. Graaf Otto antwoordde zelf en het antwoord was kort: Het *jus resortus* (recht van appel) was niet van toepassing en zou door partijen misbruikt worden.

Dat Aken haar privilege verdedigde hoeft niet te verbazen. De appenzaken gaven de stad status en vormden een bron van inkomsten.⁸³ Na de mislukte overval op Gronsveld probeerde Aken de juridische weg te bewandelen. In augustus 1690 kreeg de jurist (syndicus) van de stad Aken, Gabriel Messen, opdracht om de eisen van de stad Aken over te brengen aan Gronsveld. Hij ging eerst op bezoek bij Veucht, die in zijn buitenhuis bij Mechelen verbleef. Messen overhandigde stukken die de positie van Aken onderbouwden en eiste dat Veucht zijn 'illegale' activiteiten zou staken:

'(...) weilen er sich als Commissarium Appellationis Causarum Gronsfeldentium (...) getragen hatt, undt de Facto traget, das er sich solchem Commissariats würcklich abthun undt was er in sulcher Qualität vorgehomen hatt cassiren undt verrichtigen, cum omni Causa.'

Veucht, zelf inmiddels burger van Aken, antwoordde geen partij te willen zijn in het geschil, maar vanwege zijn eed van trouw aan de graaf van Gronsveld niet te kunnen toegeven aan de eisen, zoals Messen later rapporteerde in Aken:

‘(...) weill er nunmehr ein dreijssigjahriger Rhatt vom Haus Gronsfelt wehre, das er zuvolg seines geleisteten Eijdts und tragenden Ambts demselben zu pariren schuldig seihe.’

Messen reisde na zijn bezoek aan Veucht door naar drost Kicken in Gronsveld om zijn boodschap te herhalen.

Verder wendde Aken zich tot de keizer en kreeg steun. In een keizerlijke ‘Citatio contra von Gronsvelt und consortes’ d.d. 7 oktober 1690⁸⁴ werd gedreigd met een straf van ‘zehn tausend Goltgulden’ als men in Gronsveld appel op Aken zou blijven belemmeren. Hoe trouw de graven van Gronsveld ook waren aan de keizer, deze *Citatio* sorteerde geen effect omdat zij volgens de graaf op slinkse wijze verkregen was (‘erschlichen’). De Akense schepenstoel wendde zich daarop tot het Rijkskamergerecht.

Proces voor het Rijkskamergerecht

In het proces dat door de ‘Schöffenmeister und Schöffen’ van de stad Aken werd aangespannen voor het Rijkskamergerecht werden de graaf van Gronsveld ‘und Consorten’ aangeklaagd.⁸⁵ Deze laatsten waren: licentiaat Wilhelm Veucht en licentiaat Wilhelm Kicken, als raadsheren van de graaf, alsook de schepenen en het gerecht van het graafschap Gronsveld.

Diverse processen die in Gronsveld en Slenaken gevoerd waren en waarvan in beroep was gegaan in Aken, dienden in de procedure als voorbeeld. Zo werd in het proces ook een zaak behandeld die Veucht persoonlijk raakte. Veucht had als advocaat diensten verleend aan de adellijke familie Couven in Slenaken (met name aan de weduwe Couven en haar zoon). Toen zijn rekening niet betaald werd, verkreeg Veucht in 1684 een vonnis in Slenaken en liet beslag leggen op hooi afkomstig van de weiden van Couven in Slenaken. Couven ging in appel in Aken. Het proces is een goed voorbeeld van complicaties die menige rechtsgang deden verzanden: onduidelijkheid over de primaire competentie van gerechtshoven, onduidelijkheid over de voor beroep competente instantie, een beroep op bijzondere privileges, en de voor executie van een vonnis vaak noodzakelijke afzonderlijke rechtsgang. De landerijen van Couven lagen binnen Slenaken. Voor de daarvan afkomstige vruchten, in dit geval het hooi, zouden het leenhof van Gronsveld of de schepenbank in Slenaken volgens Couven echter niet competent zijn. Deze roerende goederen ‘volgden’ de betreffende eigenaar juridisch. En Couven beriep zich op een bijzonder privilege: hij was burger van Aken en als zodanig mocht hij alleen voor een rechtbank in Aken gedaagd wor-

den, voor zover de zaak geen onroerende goederen elders betrof. Hij mocht zich als burger van Aken beroepen op het *jus de non evocando*, een privilege door de keizer verleend aan de burgers van de stad. Volgens Couven had Veucht zich dus moeten wenden tot een rechtbank in Aken, die als enige competent zou zijn, en met een daar verkregen veroordeling executie van het vonnis moeten verkrijgen voor de rechtbank in Slenaken. Mocht het in Slenaken uitgesproken vonnis echter toch rechtsgeldig zijn, dan wilde Couven daarvan in beroep gaan bij de Akense Schepengoed. Veucht bestreed niet dat Couven in Aken woonde, maar hij was volgens Veucht geen burger in juridische zin en zou zich daarom niet op het privilege kunnen beroepen, zodat het gerecht in Slenaken competent was.

Het proces voor het Rijkskamergerecht werd met name gevoerd in de jaren 1693-1694, maar lijkt nooit tot een vonnis te hebben geleid⁸⁶, zoals met veel processen bij het Rijkskamergerecht het geval was. Een uitgebreide verhandeling die in september 1693 namens de graaf van Gronsveld bij het Rijkskamergerecht werd ingediend, was voor een groot deel van de hand van Veucht. Alleen de laatste pagina's zijn geschreven door Johan Conrad Albrecht die namens de graaf als *Procurator* optrad voor het Rijkskamergerecht. Het betoog van Veucht staat vol juridische spitsvondigheden, die soms verbazing wekken. Zo betoogde Veucht dat Karel de Grote toen hij het privilege aan Aken verleende 'König in Frankreich' was en dat Aken toen hoofdstad van 'Frankreich' was. Aken zou dus alleen voor de daartoe toen behorende territoria competent kunnen zijn. Veucht vocht ook het bestaan van het privilege aan. De Akenaren konden het originele document niet overleggen of bewijzen dat dit document ooit in Gronsveld *insinuiert* (betekend) was. Ook van de bevestiging door de latere keizers Karel IV en Karel V bezaten de Akenaren geen originele documenten, en de kopieën hadden volgens Veucht geen rechtskracht. Veucht wees er verder op dat andere tot het Duitse Rijk behorende plaatsen als Kornelimünster, Stavelot en Rekem evenmin onder de competentie van het Akense schepengerecht vielen en dat pogingen van de Akenaren daar hun vermeende privilege uit te oefenen mislukt waren.

Aken bleef intussen jacht maken op de ambtenaren van Gronsveld. In 1692 viel J. de Beij, schepen van Gronsveld, in handen van de Akenaren en werd in een kerker opgesloten. Hij probeerde door middel van een medische verklaring zijn vrijlating te bewerkstelligen. Twee jaar later is er sprake van twee schepenen van Gronsveld die in Aken gevangen werden gehouden, waarop de graaf een procedure aanspande bij de keizerlijke *Reichshofrat* in Wenen. Aken moest de gevangenen (tegen borgtocht) vrijlaten, maar ook de *Reichshofrat* kwam blijkbaar niet tot een principieel oordeel in het geschil.

Hoewel er in deze processen dus nooit vonnis lijkt te zijn geweest, zijn de appels van uit Gronsveld en Slenaken op Aken opgehouden en heeft Aken hierin moeten berusten. Misschien vond de laatste opflakking van dit geschil plaats in 1726, toen Aken zich voor het Rijkskamergerecht moest verdedigen tegen de aanklacht van *Rechtsverweigerung*. De klager, wiens broer in Gronsveld gedood was en die geen vrede kon hebben met de rechtsgang daar, eiste dat de schepengoed van Aken de zaak oppakte. Aken stelde ook toen nog dat haar

privilege onverminderd bestond, maar voerde het gebrek aan medewerking van de justitie in Gronsveld als excuus aan voor het gebrek aan voortgang in de procedure in Aken.⁸⁷

Slot

Veucht tekende nog op 22 juni 1694 een verklaring met de titel 'Oberamtmann der graffschafft Gronsfelt'. Hij overleed later in dat jaar. Veucht was toen een vermogend man met aanzienlijk grondbezit. De bezittingen die hij had verworven lagen echter grotendeels in de heerlijkheid Wittem. In Gronsveld bezat hij niets. Na zijn tweede huwelijk in 1673 woonde hij in Aken en had hij bij Mechelen een bescheiden buitenverblijf.

Veucht duikt, genealogisch gezien, als het ware op uit het niets, en hij liet ook geen lange lijn met nakomelingen met zijn naam na. Zijn oudste zoon Paulus was priester geworden in de Duitse Orde. Zijn tweede zoon, die hij Joost Maximiliaan had genoemd naar de graaf van Gronsveld, werd militair in dienst van de keizer en bracht een groot deel van zijn leven door in Bohemen. Hij liet geen erfgenaam na. Eén van Veuchts dochters werd non, de andere trad na de dood van haar vader in het huwelijk met Johan de Ben de Limet, een jurist uit de omgeving van Luik. In zijn testament had Veucht bepaald dat als zoons van zijn dochter zijn bezittingen zouden erven, zij de naam Veucht zouden moeten aannemen. Zij deden dit door de namen De Ben en Van Veucht beide te gebruiken en zijn wapen te voeren. Zo leefde de naam Veucht in de achttiende eeuw nog enige tijd voort.

* Mijn dank is verschuldigd aan de heer J. van Rensch, zonder wiens stimulans, adviezen en begeleiding dit artikel niet tot stand zou zijn gekomen.

Noten

- 1 Mosmans, H., 'Willem Veucht' in: *De Maasgouw* 45 (1925) 29-33 is de enige publicatie over Veucht. Deze bevat echter talrijke onjuistheden.
- 2 Frank, K.F. von, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum 'Alt-Österreichischen Adels-Lexikon' 1823-1918 I* (Schloß Senftenegg 1967) 131. Een algemeen (maar gedateerd) historisch overzicht met betrekking tot Gronsveld geeft J. de Chestret de Haneffe, 'Histoire de la seigneurie impériale de Gronsveld 1103-1706' in: *PSHAL* 12 (1875) 3-126.
- 3 De bijdrage van Gronsveld en Slenaken samen aan de Kreits vormde slechts twee tiende procent van het totaal, maar formeel had elk van de circa 38 leden van de Kreits één stem in de vergaderingen.
- 4 Zie: Hanssen, H., *Die Rimburg* (Aken 1912), en voor de rol van de graaf in de Dertigjarige Oorlog met name Lahrkamp, H., 'Die Kriegserinnerungen des Grafen Gronsfeld' in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* 71 (1959) 77-104.
- 5 Volgens Hanssen, *Die Rimburg*, 181, was zij een dochter van Johann Hardenrath en Katharina Gail. Een verstandshuwelijk kan deze verbintenis met een dame van burgerlijke komaf, waardoor hij niet van zijn financiële problemen verlost werd, niet geweest zijn. Enige gegevens over de familie Hardenrath zijn te vinden in *Allgemeine Deutsche Biographie* 10 (Leipzig 1879) 590-591 en in *Neue Deutsche Biographie* VII (Berlijn 1965) 663-664.
- 6 Een gebruikelijke bron van inkomsten voor hogere officieren was bijvoorbeeld het incasseren van soldij voor de theoretische troepensterkte van hun eenheid. De soldij van dode of simpelweg niet-aangeworven soldaten staken zij in eigen zak. Zie: Engerisser, P., *Von Cronach nach Nördlingen* (Weissenstadt 2004) 449-450.
- 7 Uit 1653 zijn drie brieven van de Spaanse koning aan de graaf bewaard gebleven, uit 1662 vier. Cuvelier, J., en J. Lefèvre (ed.), *Correspondance de la cour d'Espagne sur les affaires des Pays-Bas au XVIIe siècle IV: Précis de la Correspondance de Philippe IV (1647-1665)*. Académie Royale de Belgique (Brussel 1933).
- 8 Veucht schijnt niet in Leuven gestudeerd te hebben. Misschien is hij de 'Wilh. Vucht, Mochlensis' (uit het dorp Mechelen?) die in mei 1647 werd ingeschreven in de *Matrikel* van de universiteit van Keulen. Zie: *Die Matrikel der Universität Köln IV*, Keussen, H. en anderen (ed.) (Düsseldorf 1981) 489 (nr. 371). Zijn zwager Dionysius Graven is wel terug te vinden in de inschrijvingen aan de universiteit van Leuven. Schillings, A., *Matricule de l'Université de Louvain V, 1616-1651* (Brussel 1962) 498 (nr. 219).
- 9 Voorouders van vaderszijde in Mechelen zijn niet met zekerheid vast te stellen. In 1629 wordt in Mechelen nog een Wilhelm Fuchs vermeld als grondeigenaar en de naam Feuchts/Feuchtt/Vuchs komt in de halve eeuw daarvoor in diverse registers in Mechelen voor, na 1629 echter niet meer. De naam Veucht(en) komt in deze tijd iets naar het noorden in de omgeving van Klimmen wel regelmatig voor.
- 10 Paul Thyssen werd op 9 september 1645 als notaris toegelaten door de Raad van Brabant in Brussel. Galesloot, L., 'Liste des notaires admis par le Conseil de Brabant 1582-1795' in: *Inventaire du notariat général de Brabant* (Brussel 1862) 100.
- 11 Zie: Habets, J., *Limburgsche Wijsdommen, dorpscostumen en gewoonten, bevattende voornamelijk bank-, laat-en boschrechten* ('s-Gravenhage 1891) 28.

- 12 Paul Huyn uit het 'Pays de Limbourg' werd op 14 oktober 1620 als notaris toegelaten door de Raad van Brabant in Brussel. Galesloot, 'Liste des notaires', 92.
- 13 De abdij van Kornelimünster had zeer wijd verspreide bezittingen, maar verkeerde in de tweede helft van de zeventiende eeuw in een financieel zwakke positie. Haar grote *Prozessierfreudigkeit* (de abdij was in de loop der tijd alleen al verwickeld in 105 processen voor het Rijkskamergerecht) moet juristen ruimschoots werk bezorgd hebben. Daarbij kwamen nog ernstige en slepende juridische conflicten met de eigen onderdanen. Voor zover het archief van de abdij bewaard is gebleven (Hauptstaatsarchiv Düsseldorf) bevat het echter weinig stukken over deze processen. De naam Veucht komt er slechts voor in één (onbeduidende) brief. Zie met betrekking tot Kornelimünster: Gabel, H., *Widerstand und Kooperation, Studien zur politischen Kultur rheinischer und maasländischer Kleinterritorien (1648-1794)* (Tübingen 1995) 117-148.
- 14 Op de Kreitsdag van 1653 in Essen werd Kornelimünster nog vertegenwoordigd door Johan Peter Schell, de syndicus van de stad Aken. In een brief van 4 januari 1655 schrijft Johan van Schwartzenberg, de drost van Wittem, dat Veucht 'alle Creitzversammlungen als syndicus von Cornelimünster beigewonet [hat]' (RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 282). Dit moet vergaderingen na 1653 betreffen. In 1654 werd diverse malen te Keulen vergaderd. Een machtiging voor Veucht om op te treden namens de abt in onderhandelingen te Keulen over een alliantie dateert van 2 december 1654. (Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv VIII.13, Band 1/2, folio 234)
- 15 George Frederik graaf van Waldeck (1620-1692). Hij trad van 1648 tot 1659 als regent op ten behoeve van zijn minderjarige ouderloze neef Hendrik Wolraet. Na de dood van Hendrik Wolraet in 1664 volgde George Frederik hem op als graaf van Waldeck, graaf van Culemborg en heer van Wittem.
- 16 De graaf van Gronsveld klaagde in een brief aan de bisschop van Münster dat zijn ambtenaren de kans om Gronsveld ook te doen opnemen voorbij hadden laten gaan. Zie: Joachim, E., *Die Entwicklung des Rheinbundes vom Jahre 1658* (Leipzig 1886) 49. De bescherming was in deze jaren vooral van belang in verband met de dreiging van de Lotharingers en andere Spaanse hulptroepen. Later is Gronsveld toch opgenomen.
- 17 *Geschichte Aachens in Daten* (Nachdruck der 2. Auflage von 1965, Aken 2003) 70.
- 18 De bisschop onderwierp de stad, na vele jaren van geschillen, met militaire middelen. Lahrkamp, 'Die Kriegserinnerungen des Grafen Gronsfeld', 103, schrijft dat de graaf in 1661 probeerde om stad en bisschop te verzoenen. Volgens Chestret de Haneffe, 'Histoire de la seigneurie impériale de Gronsveld', 89 en Hanssen, *Die Rimburg*, 181, bereikte de graaf een verzoening tussen stad en bisschop.
- 19 'Messieurs, Comme Sa Majesté Imp[ériale] mon seigneur et maistre m'a donné commission pour redresser les abus dont quelques voisins de l'Empire par voije de fait entreprennent d'usurper sur le Regal des Postes, qui leur compete dans l'Empire privativement et à l'exclusion de tout et chacun, et trouvant dans plusieurs endroits du Cercle Westphalique que les Postes de votre ville y passent et repassent, continuellement changeants des chevaux et d'hommes plus ny moins que dans les Provinces Unies, Sa Majesté m'a expressement ordonné d'y remedier comme y estant obligé par sa Capitulation Imperiale. J'ay bien voulu vous en donner l'esclaircissement par ces lignes, et vous prier d'y vouloir mettre tel ordre, affin que lors que vos Postes arriveront aux environs des frontières de l'Empire, les lettres soyent adressées aux Commis des Postes de sa Majesté pour les ainsi faire transporter plus outre aux lieux auxquels elles tendent comme de ce costé

- l'on observera reciproquement et fidèlement. (...) Juste Maximilien Comte de Br[onckhorst] et Gronsfelt.' Gemeentearchief Amsterdam, Toegangsnr. 5026 Missiven aan Burgemeesters, inv. nr. 194 Duitse functionarissen (Film, nr. 8064).
- 20 Gemeentearchief Amsterdam, Toegangsnr. 5026: Missiven aan Burgemeesters, inv. nr. 7 Duitse Rijk (Film, Nr 7996).
- 21 'Euer Maijestät wird verhoffentlich annoch erinnerlich bevorstehen was gestalten Sie in den Jahren 1660, '61 und '62 weiland dem Herren Graven zue Gronsfelt unterschiedtliche Commissiones allergnädigst auffgetragen, und dabei anbefohlen das zu seiner Hilff und deren Verrichtungen einen Gelehrten assumiren und sich dessen Assistenz mit bedienen solle. Wan nun, allergnädigster Kaijser und Herr, zu besagten commissions Geschefften wohlgedachter Herr Graff meine wenige Persohn als Rath gezogen, und zwarn mit der Vertröstung es würde deshalb eine kaijserliche Gnad gewis erfolgen und desto mehr weilen mich selbstn montirt und ein gueter Theil besagter dreijen Jahren darauf angewendet worden; und in Specie zwarn auff das general Postwesen, und die damals allergnädigst gesuchte auch erhaltene eijlende Türckensteuer sieben Monath nacheinander; item ohngefahr zehn Wochen zu Accommodirung der Differentien zwischen Ihre fürstl. Gnad zu Münster und die Statt daselbst; annebns noch ohngefahr zehn Wochen auff die Versamblung des Westphälischen Craises Graven und Herren in der Statt Cölln. Die auff die Einnehmung der kaijserlichen Huldigungen bei den Reichsstätten Cölln, Aachen und Dortmund angewendete Zeit zue geschweigen (weilen die Stätt selbstn meine darmiter gehabte Mühe erkennen).' (zonder datum) Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelserhebungen und Wappenverleihungen, nr. 1005/107 Fol. 18-19.
- 22 Zie met betrekking tot de geschiedenis van het *niederrheinisch-westfälische Reichsgrafenkollegium*: Arndt, J., *Das niederrheinisch-westfälische Reichsgrafenkollegium und seine Mitglieder 1653-1806* (Mainz 1991).
- 23 Samen met graaf Johan von Rietberg. Het graafschap Rietberg, ten oosten van Münster, was net als Gronsveld klein van omvang.
- 24 De enige monografie over dit *Reichsgrafenkollegium*, het eerder genoemde boek van Arndt, behandelt de periode 1654-1697 slechts summier. Pas in 1698 werd een *Direktorium* gevormd en vanaf dat jaar bestond een vorm van centraal archief voor het *Reichsgrafenkollegium*, waarvan Arndt de stukken voor zijn studie kon gebruiken. De periode 1653-1697 vormt daarom nog een witte vlek. Na 1698 werd er meestal vergaderd in één van de vele Keulse kloosters. Dat zal daarvóór ook wel gebeurd zijn. Hoe vaak er vergaderd werd en welke zaken tijdens de bijeenkomsten vóór 1698 aan de orde kwamen is onbekend. Dat op deze vergaderingen meer aan de orde kwam dan alleen het aanwijzen en instrueren van de vertegenwoordiger op de Rijksdag staat wel vast. Zo werd in 1699 gesproken over het leveren van de militaire bijdrage door de leden in de vorm van soldaten in plaats van in de vorm van betalingen. Er werd dus gesproken over zaken die men eerder op de kreitsdag als agendapunt zou verwachten.
- 25 Volgens deze brief zou Wittem echter (nog) niet zijn uitgenodigd voor deze vergadering. '(...) Was nun die ersetzung der Wethemschen sachen ahnbetrifft, darzue ist mir jetz eine aus dem himmel geregente occasion ahn die handt kommen. In deme ich mit des herren graven von Gronsfelt hochgräfl. Excell. als kaijserlichem abgesandtem auff Cölln zu reisen beordret, und daselbstn alle im Westphälischen Craijs gehörende graffen oder deren abgesandten sich heut einfinden und underscheinen müssen. Weil nun aber Wetthem eben so wohl als Gronsfelt und Reckum zu dieser versamblung gehört, und es deme unerachtet vor diese mahl (weil diese eine extraordina-

- rij versamblung ist) nit beschrieben ist (...)’ RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 230.
- 26 ‘Sa Majesté Impériale mon seigneur et Maistre m’ayant ordonné de convoquer en son nom tous les Comtes et Barons de l’empire du cercle Westphalicque dans la ville de Cologne, affin d’y resoudre a obvier aux intentions de l’ennemij commun de la chrestiennté, et se trouvant entre autres au rang des dits convoqués l’Envoije du Sr Comte de Waldeck Pirmont et Culemborg, comme estat de l’empire et de ce Cercle, en qualité de Baron de Wetthem, il a donné à connoistre que votre Excell. avoit logée cette terre de deux compagnies d’infanterie des troupes de sa Majesté Catholique, et que par la elle estoit reduite a une impossibilité de pouvoir contribuer à ce que sa Majesté Imple demande dans cette necessité urgente. Les susdicts seigneurs Comtes et Barons, voyjants qu’il y vat de l’interest de l’empire, de leur Cercle et College, et aijant examiné la nature de la dicte terre, ont trouvé qu’elle est indubitablement de l’Empire, membre du Cercle Westphalicque et estat de leur College, y aijant session, et contribuant de toute ancienneté sans aucune contradiction, comme en fait foij la declaration annexe, que l’on y a voulu joindre, affin que Votre Excell. soit plainement persuadé de cette verité. (...) ce que je dij en qualité de Commissaire de sa Majesté et au nom de toute l’assemblé. Me signant, (...)’ RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 270.
- 27 Veucht was van 17 tot 22 mei en van 29 mei tot 16 juni in Keulen. Tussentijds reisde hij nog drie dagen naar Bonn. Hij declareerde in Wittem in totaal 290 gulden voor deze reis. RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 1161.
- 28 ‘P.S. Auch ist Wetthem zu der zu Cöllen circa finem Maij obhandener Versamblung des Westphälischen Craijses Grafflichem Collegii durch herrn Graffen von Blanckenheimb beschrieben (...) Maestricht, 28 April 1664’ RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 1166.
- 29 Soortgelijke conflicten speelden over een lange periode tussen Maastricht enerzijds en de Landen van Overmaas en de rijksheerlijkheden in de wijde omgeving anderzijds. Zie: Van de Venne, J.M., ‘Belastingconflicten tussen Maastricht en de Landen van Overmaas’ in: *Miscellanea Trajectensia* (Maastricht 1962) 331-338.
- 30 Hetzelfde probleem deed zich voor in het kleine graafschap Rekem ten noorden van Maastricht. Door de vrijstelling die de burgers van Maastricht claimden steeg de heffing op de te belasten percelen van vijf gulden per hectare in 1666 naar acht gulden in 1675. Zie: Gabel, *Widerstand und Kooperation*, 62, noot 198 en Verbois, R., *Geschiedenis der kerken, kloosters en kapellen van Rekem* (Rekem 1966) 226-235.
- 31 Een bunder = 4 morgen. Een Rijnlandse morgen was 8.516 vierkante meter groot.
- 32 ‘Ende voor het toecomende is expresselijck geconditioneert ende gestipuleert, dat de gemelte geerfde ende gegoeijde in geenhander lasten schattingen off settingen en sullen behoeven te concurreren, als alleenlijck in puur reele lasten, gelijk soudén sijn rijcxsteuren, oft Römermaenden of die gene die daer mede over al gelijk sijn, waer over in gevalle dat voor het toecomende eenige questie soude reijzen, soo sullen partijen hine inde haar refereeren tot onpartijdige arbiters bij onderlinge consent te verkiezen, die daer over haer uijtspraeck binnen een maent naer overgenomenen stucken sullen hebben te doen. (...) En is ook expresselijck geconditioneert (...) dat de helfte van de voors. puere reele lasten, die op de borgerlijkcke goederen sullen worden omgeleijt, sal worden gedragen bij die gene die de selve gebruijcken oft cultiveren, (...) Was onderteeckent: Joost Maximilian, Grave tot Gronsfelt. Onderstond: Ter ordonnantie van den eersaeme Raade. Was geteeckent: Antonius Vas.’ RHCL, Archieven graafschap Gronsveld, inv. nr. 220.

- 33 Maastricht had daarop aan de Staten Generaal verzocht om tegenmaatregelen te mogen nemen. Nadat Den Haag een rapport had ontvangen werd de kwestie in juni 1680 doorverwezen naar de Commissarissen-Deciseurs. Er was sprake van problemen met 'verscheijde rijcxplaetsen daeromtrent gelegen, als Gronsfelt, Reckhem, Elsloo, Steijn, Rijckelt en andere'. RHCL, Archief Indivieze Raad Maastricht, inv. nrs. 927 en 928.
- 34 In een stuk uit 1739 wordt het totale in principe belastbare oppervlak in Gronsveld en Slenaken samen, de 'schatbare landerijen', gesteld op 1.108 bunder. De bezittingen van de graaf (170 bunder) en van de kerk (35 bunder) waren vrijgesteld. Slenaken droeg één vierde van de lasten. RHCL, Archieven graafschap Gronsveld, inv. nr. 220.
- 35 'Memoriale puncti gravinnen contra Comitatem Trajectensem (...) Sie hinwiederumb geschwind bey Repressalien alles anhalten und gefancklich hinsetzen, was sie nur von Gronsfelt ertrappen können, und es so lang detiniren bis das man ihre executirte Früchten wider relaxirt.' Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv, III.38, Jülische Kreis-Korrepondenz 1681-1682.
- 36 '(...) Allermassen wir nun zu schleuniger Abhelff undt Remedirung solcher ungebührnissen an die General Staaten der Vereinigten Niederlanden zu schreiben gemüssiget werden, als fuegen wir dir solches verschlossen undt copeijlich mit dem gnädigsten Befehl hiebeij, das du dich darüber umständtlich informirest undt sodan bei dessen Überreichung gehörigen Ohrts, was uns undt dem Keijserl. Röm. Reich darauss für schwere Inconvenientien entstehen könnten, ausführlich remonstrirest undt gnd. General Staaten dahin nachtrücklich abmanest, damit sie ihren Unterthanen dergleichen Ungebührnissen keines Weges gestatten, vielweniger dabei die Handt biethen wolten.' Brief d.d. 25 augustus 1681 van de keizer aan de *Resident*, vergezeld van een brief van de keizer aan de Staten Generaal. RHCL, Archieven graafschap Gronsveld, inv. nr. 220.
- 37 In 1693 werd weer een compromis gesloten en betaalden de Maastrichtenaren een bedrag. In 1713 werden in Gronsveld percelen van Maastrichtse eigenaren in beslag genomen en executoriaal verkocht. Pas in 1739 werd een 'Conventie' gesloten tussen Gronsveld en de burgers van Maastricht, die de zaak in detail regelde. Zie: RHCL, Archieven graafschap Gronsveld, inv. nr. 220.
- 38 De genoemde bedragen zijn in Brabantse guldens. Vergelijkingen zijn moeilijk vanwege de verschillende munteenheden met gelijke naam. De jurist Leonard Dautzenberg werd in 1675 benoemd tot syndicus van de stad Aken met een salaris van 2.400 Akener guldens. Vanaf 1682 tegenwoordigde hij Aken aan het keizerlijk hof te Wenen. In 1690 werd zijn salaris verhoogd tot 4.000 gulden plus brandstof. Zie: Dubois, K., 'Aachen in den Reichskriegen' in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* 60 (1939) 4-5. De Akense gulden had echter een lagere waarde dan de Brabantse. De gage van een luitenant van de cavalerie, zoals voorgesteld in de stukken van de Kreitsvergadering van 1667, bedroeg 160 gulden. Daarnaast had een luitenant recht op twee bedienden. Een ritmeester ontving 240 gulden, een kolonel 400 (en hij had drie of vier man als bedienden). (Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv VIII.14, Band III.) De muntsoort wordt echter niet nader aangeduid en de 'Rheinische Gulden' had weer een hogere waarde dan de Brabantse.
- 39 Ter vergelijking: de graaf van Waldeck als heer van Wittem ontving in deze jaren circa 8.000 gulden aan bruto inkomsten uit de heerlijkheid Wittem. RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nrs. 276 en 283.
- 40 De officiële stukken met betrekking tot deze bijeenkomst bevinden zich in het Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv VIII.14, Band III ('Creistags Handlungen

- zu Cölln vom Jahr 1667') en Band VI ('Protokoll'). Een algemeen overzicht geeft: Haberecht, K., *Geschichte des Niederrheinisch-Westfälischen Kreises in der Zeit der französischen Eroberungskriege (1667-1697)* (Dissertatie, Düsseldorf 1935).
- 41 RHCL, Archief klooster Hoog-Cruts, inv. nr. 1001.
- 42 'Ihre fürstl. Gnad von Strasburg [Frans Egon von Fürstenberg] versichern das diesen Winter einen Frieden haben werden, wollen deswegen umb tausent Thaler wetten. Der Kaijslerliche Abgesandte aber sagt, Dergleichen werden nur gesagt umb die Ständte damit einzuschläffern.' RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 276.
- 43 '(...) ich hette von Ew. Ex. ein befehl mich zu Ihr Ex. zue verfügen umb zu vernehmen ob beij der Versamblung Ihrer Maijt. einige allerunterthänigste Dienst erweisen köndte. Man soll nit unterlassen zu allen dem was zu des Hauses Österreich Dienst gereichig dapfer mit ein zu stimmen. Und sonsten unter die Handt allen möglichen Vorschub leisten. Addirte dazu, es hette Ew. Ex. zu bezeugung Ihrer trewen Devotion bereits einen Anfang gemacht und zu Dienst Ihrer Maijestetten eine Compagnie zu Ros auff Ihren eigenen Beuttel geworben (...)' RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 283.
- 44 Vier zoons en drie dochters bereikten de volwassen leeftijd. De oudste zoon, Otto Willem (1640-1713), werd Jezüiet en kanunnik te Luik. Johan Frans (circa 1643-1719) bracht het als militair tot de rang van veldmaarschalk. Zijn broers Ernst Maximiliaan en Johan Philippe werden beiden militair en sneuvelten jong. Met de dood van Johan Frans in 1719 stierf de laatste telg in de mannelijke lijn.
- 45 'Für Ihr Gnd. Graff Ernsten wirdt Nichts zu thuen sein (...) Newlich habe ein Kindt so sein Vetter zu St Gereon im canonical Habit gesehen. Ich sage ein Kindt so nit grösser als Graff Philips.' (RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 276). Johan Philippe, genoemd naar Johann Philipp von Schönborn, aartsbisschop van Mainz, was de jongste zoon van de gravin. Hij was geboren in 1656, dus op dat moment elf jaar oud. Zijn broer Ernst Maximiliaan was een jaar of vijftien oud.
- 46 Misschien moest Veucht ook tactvol zwijgen over een praktisch probleem. Een niet-adellijke moeder kon een ernstig hindernis zijn bij pogingen om toe te treden tot de exclusieve adellijke genootschappen die stiften (net zoals ridderorden) vormden, en waarvoor acht of zestien kwartieren (voorouders) van voldoende adellijk niveau soms een absoluut vereiste waren.
- 47 Hierbij speelden misschien ook familiebanden een rol. Zie hierna het onderdeel 'Von Fürstenberg'
- 48 'Meines des Herren Graven von Waldeck Exc. mesnagiren nunmehr Ihre sachen so wohl (wie Sie recht haben) das schwehrlich beij solchen Diensten länger solte zulangen können.' RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem inv. nr. 283.
- 49 Chestret de Haneffe, 'Histoire de la seigneurie impériale de Gronsveld', 13 en noot 2.
- 50 Deze neef zou Willem Kicken kunnen zijn, of Willem van Hoven, of Johan Graven. Zie hierna.
- 51 Ook van een periode in een adellijk stift, voor dames van deze stand niet ongebruikelijk, was blijkbaar geen sprake. Opnieuw kan de niet-adellijke moeder een belemmering zijn geweest voor de kinderen.
- 52 De hierop betrekking hebbende stukken bevinden zich in het Generallandesarchiv Karlsruhe, Bestand nr. 110 Grafschaft Eberstein en Bestand nr. 144 Amt Gernsbach.
- 53 Kopieën in het Generallandesarchiv Karlsruhe, in het RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 286 en in RHCL, Procesdossiers Rijkskamergerecht, inv. nr. 27 (= B 5998). Deze laatste bron bevat ook nog een aanvullende overeenkomst uit 1676.

- 54 Johann Philipp von Schönborn, aartsbisschop van Mainz van 1647 tot 1673. Overleden 12 februari 1673, dus twee dagen na de ondertekening.
- 55 '(...) den Statum des gantzen Gräfflichen Hauses exacte zu examiniren. Noch aus dem hin undt wider zerstraiten Gronsfeldischem Archiv mit Bestandt sich zu erkundigen, wie die vater- undt altvatterliche Vertheilung undt Magscheid aigentlich geschehen.' RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 286.
- 56 'Auch sollen die zur Regirung gehörige Räthe, Ambtleuth undt Bediente nicht einseitig, sondern mit Zuziehen undt Beliebung der Vormundtschafft ahngenommen.' RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 286.
- 57 De heer A.S.M. Patelski was zo vriendelijk mij uit zijn lopend onderzoek naar deze familie Kicken informatie te geven die nog niet was opgenomen in zijn artikel 'De familie Kicken uit Wijlre in de 17e en 18e eeuw' in: *Historische en Heemkundige Studies in en rond het Geuldal* (Jaarboek 1992) 7-64.
- 58 Wilhelm Kicken bleef tot 1720 zijn functie als rentmeester en drost van Gronsveld uitoefenen. In april 1719 overleed graaf Johan Frans in Luxemburg, waar hij gouverneur was. Zijn weduwe Maria Anna von Törringen-Jettenbach trad opnieuw in het huwelijk met Nikolaus Graf von Arberg-Valengin. De 76 jaar oude Kicken werd daarna beschuldigd van financiële malversaties. Hij zou inkomsten van het graafschap verduisterd hebben. Onder druk tekende hij in 1720 een verklaring (*Reversal*) waarin hij afstand deed van al zijn functies. Kicken bleek al sinds 1682 geen formele goedkeuring van zijn rekening meer gehad te hebben en kon dus moeilijk verantwoording afleggen. Hij begon echter een proces voor het Rijkskamergerrecht waarin hij verzocht om zijn *Reversal*, als onder dwang getekend, nietig te verklaren en eiste om alsnog zijn rekeningen ter beoordeling te mogen presenteren aan onafhankelijke commissarissen. Het proces speelde zich af in de jaren 1721-1724. De uitkomst is niet bekend. RHCL, Procesdossiers Rijkskamergerrecht, inv. nr. 114 (= K 1559) Kicken contra Graaf van Arberg, 1721-1724.
- 59 Zijn toelating als notaris door de Raad van Brabant te Brussel dateert van 2 mei 1646. Galesloot, 'Liste des notaires', 100.
- 60 De stukken vinden zich in het Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelserhebungen und Wappenverleihungen, nr. 1005/107 Fol. 1-24.
- 61 'Als gelangt ahn Ew. Kaij. Maijtt meine allerunterthänigste Bitt (weilen jetzens ohne dem in commissions Geschefften mich hieselbst auffhalte) die allerunterthänigst verhoffende Gnad durch Mittel Ew. Kaij. Maijtt Gnadenpennings sambt einer Guldener Kette und Adelbriefs nunmehr allergnädigst widerfahren zu lassen. Nichts mehrers wünschend als das Ew. Kaij. Maijtt zu dero Kaij. anderwerte Dienst einige wohlgefällige fernere Geschicklicheitt allergnädigst verführen möchten. Warzue mich hiemit aller unterthänigst erpiethe.' (Ibidem, Fol. 18-19)
- 62 De eerder aangehaalde Leonard Dautzenberg, syndicus van de stad Aken, maakte een soortgelijke carrière. Hij was geboren 1638 als zoon van een Akense brouwer. Hij studeerde vanaf 1654 in Keulen en daarna in Italië. In 1675 werd hij benoemd tot *Syndicus* van Aken, waarbij hij ook voor 'Deputationen und Kommissionen' beschikbaar moest zijn. Vanaf 1682 vertegenwoordigde hij Aken aan het keizerlijk Hof te Wenen. In 1689 werd hij in de erfelijke adelstand verheven. Dubois, K.: 'Aachen in den Reichskriegen' in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* 60 (1939) 4-5.
- 63 Veucht heeft van zijn bevoegdheid om notarissen te benoemen gebruik gemaakt. Zo werd op 30 november 1690 Johannes Henricus Pflüger te Aken door Veucht tot notaris benoemd. Twee juristen, doctor in beide rechten, waren aanwezig als getuigen en examinatoren, maar de kandidaat werd vrijgesteld van een streng examen vanwege de benoeming op grond van het keizerlijk privi-

- lege. (Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Sammlung Quix, nr. 142.) Voor een korte historische schets met betrekking tot het *Palatinat* zie: Moorman van Kappen, O., 'De creatie van een notaris door een keizerlijk hofpaltsgraaf te Eygelshoven in 1761', in: Van der Grinten, W.C.L. (ed.), *Een kapitein, twee schepen, Bundel opstellen aangeboden aan prof. Mr. E. Luijten* (Zwolle 1984) 319-330.
- 64 Zij was verwant met Gertudis van Ottengraven, die gehuwd was geweest met Veuchts oom Paulus Huyn.
- 65 Johan Ulrichs broer Gerhard von Ottegraven was kapitein in keizerlijke dienst. Zie: Macco, H.F., *Aachener Wappen und Genealogien* II (Aken 1907) 50. Hans Godefridus von Ottegraven, een neef van Veuchts echtgenote, was hofkapelaan van de vorst van Saksen-Lauenburg. Hij hield een beneficie, gesticht door Veuchts tante Gertrud von Ottegraven, in de Akense Munsterkerk, die na zijn dood in 1677 aan Veuchts zoon Paulus werd overgedragen. Zie RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, nr. 1107.1. De graven van Schwarzenberg werden in 1670 tot rijksvorsten verheven in verband met hun verdiensten voor de keizer. Zie: *Genealogisches Handbuch des Adels, Fürstliche Häuser* XV (Limburg an der Lahn 1997) 418.
- 66 Gebruikte bronnen voor de genealogische informatie over dit geslacht zijn: *Genealogisches Handbuch des Adels, Fürstliche Häuser* I (Stuttgart 1951); *Neue Deutsche Biographie* V (Berlijn 1961); *Nouvelle Biographie Générale* 19 (Parijs 1857). Er bestaat ook een (niet gelieerd) Westfaals geslacht 'Von Fürstenberg'. Zie voor de carrières van de broers Frans Egon en Wilhelm Egon: Schilling, H., *Höfe und Allianzen, Deutschland 1648-1763* (Berlijn 1994) 190-192.
- 67 Toen graaf Ferdinand van Rekem in 1665 stierf werd Frans Egon van Fürstenberg tot voogd benoemd van de kinderen. Voor de oudste, Maximiliaan Francois, die priester werd, konden lucratieve functies worden geregeld zoals kanunnik van St. Lambert in Luik en proost van het *Mariënstift* in Aken. Hij bestuurde ook het graafschap Rekem voor zijn jongere broer Ferdinand, die zijn volwassen leven grotendeels in Wenen doorbracht. Zie behalve de hiervoor genoemde bronnen met betrekking tot het geslacht Von Fürstenberg ook: Nève, P.L., *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden* (Assen 1972) 459-468.
- 68 Tijdens een missie naar Brussel in 1665 waarvan een verslag bewaard is gebleven (RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 296.1) blijkt Veucht ook een bezoek te brengen aan de graaf van Rekem, de zwager van Frans Egon, hoewel dat voor zijn missie niet relevant is. Veucht onderhield ook (in elk geval enige tijd) een correspondentie met Roger Holtacker, de drost van Rekem (RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nrs. 272 en 1122).
- 69 De stukken met betrekking tot deze bijeenkomst bevinden zich in het Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv III.38 'Jülische Kreis-Korrespondenz'.
- 70 Voor een gedetailleerde beschrijving van het geschil zie De la Haye, R., 'Het klooster Hoog-Cruts: Een grensgeval' in: *De Maasgouw* 102 (1983) 178-196.
- 71 Dit was Wilhelm Adolf van Eijs gen. Beusdael. Hij was weliswaar in juni 1681 teruggetreden uit zijn functie als stadhouder van lenen van Gronsveld, maar zijn zonden waren hem niet vergeven. Hij werd op 2 september 1681 in Brussel veroordeeld tot het vernietigen van het vonnis van het leenhof van Gronsveld. Aangezien hij een vermogend man was met bezittingen in Spaans gebied, bood zijn persoon het klooster ook een mogelijkheid tot verhaal van de geleden schade. In november 1683 zou hij uit de gevangenis in Brussel weten te ontsnappen. Zie: RHCL, Archief klooster Hoog-Cruts, inv. nr. 519, en verder De la Haye, 'Het klooster Hoog-Cruts: Een grensgeval'.
- 72 Alexander Farnese, Prins van Parma, Spaans landvoogd 1678-1682.
- 73 Nog in augustus 1687 kreeg Veucht opdracht van de graaf van Gronsveld om naar Brussel te

- reizen in verband met Slenaken (waar hij weinig voor voelde). In 1696 probeerde de Spaanse ontvanger om de, volgens zijn boeken, achterstallige betalingen vanaf het jaar 1679 op te eisen. Gronsveld wendde zich weer tot de Kreits, die weer protesteerde bij de Spaanse landvoogd. In 1701 was de kwestie nog steeds niet uit de wereld. Zie voor dit laatste: Algemeen Rijksarchief Brussel, Archives de la jointe des terres contestées, nr. 651.
- 74 Hij wordt in de stukken aangeduid als 'Keyserlijke Mayesteits Hoffraadt', 'Ambassadeur', 'Conseiller de Sa May. Imperiale' en 'Kayserslicher Abgesandter als mediatoren'.
- 75 Aan de gouverneur van Maastricht was vooraf toestemming gevraagd. Een dergelijk militair optreden bijna onder de muren van Maastricht zou anders een diplomatiek incident hebben kunnen opleveren.
- 76 Dit en verschillende andere stukken in RHCL, Procesdossiers Rijkskamergerecht, inv. nr. 1 (= A 29) Schepenen van Aken contra Gronsveld, 1693.
- 77 Hoofdvaart of 'beleringhe' was het vragen van advies door de schepensbank aan een ander rechtscollege ten behoeve van een te vellen vonnis.
- 78 Inmiddels wordt dit zogenaamd door Karel de Grote verleende privilege als een twaalfde-eeuwse vervalsing beschouwd. Zie Buchner, M., 'Das fingierte Privileg Karls des Grossen für Aachen. Eine Fälschung Reinalds von Dassel' in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* 47 (1925) 179-254.
- 79 Zie: Nève, *Het Rijkskamergerecht*. Het Rijkskamergerecht was opgericht in 1495. Het zetelde van 1527 tot 1688 in Spiers (Speyer), daarna van 1693 tot 1808 in Wetzlar. Zie specifiek met betrekking tot Gronsveld pag. 317-320. Binnen het graafschap Gronsveld bestond naast de schepensbank van Gronsveld ook de schepensbank van Heugem. Van deze laatste ging men in appel in Luik.
- 80 Zie: Schwabe, W., 'Der Aachener Oberhof' in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* 47 (1925) 83-159 en 48/49 (1926/27) 61-120. Volgens Schwabe bedroeg het aantal 'Untergerichte' ooit meer dan 200. Hij schat het aantal in 1656 op circa 40. Een lijst uit de jaren zeventig van de zeventiende eeuw, opgesteld door Tilman Schröder, syndicus en secretaris van de Akense schepensbank, komt niet verder meer dan 5 steden en 16 'freij- ende heerlichkeiten'. Als Limburgse stad wordt alleen Wessem genoemd, als Limburgse heerlijkheden worden vermeld Gronsveld, Kessenich, Stein, Elslloo, Wijlre, Mesch en Obbicht. Deze lijst bevindt zich in het Rijksarchief Anderlecht, Cour Féodale de Brabant, Correspondance, nr. 509 fol. 257.
- 81 Aken protesteerde hiertegen in de jaren 1660-1675. De aanleiding was waarschijnlijk een lokale poging om toch in Aken in appel te gaan. In 1674 stelde de Spaanse landvoogd voor om de burgers het recht te geven te kiezen tussen in appel gaan bij de Gelderse hoven of bij de Akense schepensbank. Aken nam daarmee geen genoegen en riep de hulp in van de keizer. Daarop stelde de Spaanse landvoogd een conferentie voor om de kwestie tot een oplossing te brengen 'à l'amiable'. Deze heeft echter waarschijnlijk nooit plaatsgevonden. In de achttiende eeuw zijn er geen appellens meer naar Aken gegaan vanuit deze plaatsen. Volgens Schwabe, 'Der Aachener Oberhof', werd Roermond in 1704 definitief appellinstantie voor Wessem. Zie naast Schwabe ook Algemeen Rijksarchief Brussel, Archives de la jointe des terres contestées, nr. 651.
- 82 Er was eerder sprake van een algemene trend. De graaf van Waldeck probeerde wat de heerlijkheid Wittem betreft op soortgelijke wijze externe instanties (het schepengerecht van Baelen en de Brusselse hoven als instanties van respectievelijk hoofdvaart en appel) tussen het Rijkskamergerecht en de plaatselijke gerechten uit te schakelen. In 1698 zou de buurman van Gronsveld, de heer van Rijckholt, ook een eigen appelcollege in het leven roepen om een einde te maken aan 'al die frivole ende incompetente Acken-appellatiën'. Zie voor Rijckholt het artikel

- van J.J. de Wit 'Inwendige toestanden in enkele heerlijkheden, maar vooral in de vrije rijksheerlijkheid Rijckholt in de 17e en 18e eeuw' in: *PSHAL* 52 (1916) 173-174.
- 83 Een kostenoverzicht van een appelprocedure vanuit Wijlre op Aken in 1645 (in: RHCL, Archieven heerlijkheid en schepenbank Wijlre, inv. nr. 136) die een financieel belang van 650 gulden betrof, laat zien dat aan de Akense schepenen in totaal 136 gulden betaald moest worden. Daarbij kwamen nog de kosten die vergoed moesten worden aan de schepenbank van Wijlre ad 99 gulden. Schepenen van het gerecht waar het oordeel in eerste instantie was uitgesproken dienden zich naar Aken te begeven. Traditioneel werden zij zelfs geacht de relevante stukken persoonlijk over te dragen. In 1608 bepaalden de schepenen van Aken in een procedure aangevangen vanuit Slenaken dat het voldoende was dat drie schepenen van Slenaken voor een beroepsprocedure naar Aken kwamen, maar het mochten er ook meer zijn, eventueel vergezeld van schout en griffier. De schepenen dienden bij het overhandigen van de stukken twee *goltgulden* als zegelgeld te betalen, terwijl de partij die in appel ging direct twintig *goltgulden* diende te betalen. (RHCL, Archief Vrije Rijksheerlijkheid Wittem, inv. nr. 4)
- 84 Dit stuk wordt vermeld in het eerder genoemde artikel van J.J. de Wit, met de toevoeging: 'van dit zeldzaam gedrukt stuk is een afschrift in 't archief'. Ik heb het in het RHCL niet aangetroffen.
- 85 RHCL, Procesdossiers Rijkskamergerrecht, inv. nr. 1 (= A 29) Schepenen van Aachen contra Gronsveld, 1693.
- 86 Schwabe, 'Der Aachener Oberhof' 78, schrijft dat het Rijkskamergerrecht in 1690 het besluit waarmee de graaf van Gronsveld een appelcollege in het leven had geroepen terugdraaide. Ik vermoed dat hij de keizerlijke *citatio* bedoelt omdat de processtukken van het Rijkskamergerrecht van latere datum zijn.
- 87 RHCL, Procesdossiers Rijkskamergerrecht, inv. nr. 176 (= M 3520), Chevalier de Mombrison contra Schepenen van Aachen, 1726. In dit proces heeft Aken een lijst overgelegd van de appelen van Gronsveld na het jaar 1656. De lijst (zonder jaartallen) bevat 11 processen. Voor zover deze te identificeren zijn gaat het om processen van vóór het aantreden van Johan Frans als graaf. De lijst is als volgt:
- Freyherr von Honsbroich zu Oost contra Gronsfeldt; Von den Disch contra Dumens; Claessen contra Gronsfeldt; Coemans contra lehenleuthe zu Gronsfeldt; Lambrichs contra verwittibte fraw graffin von Gronsfeldt; Blonden contra Scholtheiss zu Gronsfeldt; Wilich zu Richolt contra verwittibte graffin von Gronsfeldt; Fr. Couven contra wittib Gronsfeldt; Freyherr von Richolt contra Gronsfeldt; Couven contra Freyherren von Meer; Kloster Sinnich contra Gericht zu Schlenacken.